

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВИННИЧЕНКО НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 005.915:336.14:352(477)(043.3)

**ТРАНСФОРМАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ
ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Суми – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
Васильєва Тетяна Анатоліївна,
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту імені Олега Балацького,
Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, директор.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Абакуменко Ольга Вікторівна,
Чернігівський національний технологічний університет Міністерства освіти і науки України, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
доктор економічних наук, професор
Виговська Наталія Георгіївна,
Житомирський державний технологічний університет Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри фінансів і кредиту;
доктор економічних наук, доцент
Затонацька Тетяна Георгіївна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, професор кафедри економічної кібернетики.

Захист дисертації відбудеться 8 червня 2018 р. о 12:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.06 у Сумському державному університеті за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 8 травня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

А. О. Бойко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Нарощування боргового навантаження в Україні в умовах тривалої посткризової стабілізації економіки, поглиблення нерівномірності розподілу капіталу та перехід до партисипативного управління фінансовими ресурсами актуалізують необхідність реформування сектору публічних фінансів (ПФ). Ця проблема загострюється ще і внаслідок зростаючого розриву між доходною та видатковою частинами державного бюджету, який виникає внаслідок збереження традиційної структури джерел надходжень до бюджету з одночасним збільшенням обсягів державного фінансування на проведення реформ в національній економіці. При цьому глобальним трендом останніх десятиліть стало зростання суспільних вимог до якості надання послуг у секторі ПФ в напрямку підвищення їх технологічності, персоналізованості, публічності, відповідальності та транспарентності.

Забезпечення прозорості та ефективності розподілу і витрачання ПФ відповідно до Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020", затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015, потребує запровадження нової парадигми бюджетного менеджменту (БМ), орієнтованої на контроль фіскального балансу, пріоритизацію державних видатків, забезпечення бюджетної транспарентності, відповідальності та рівності доступу до прийняття рішень у бюджетній сфері. Реалізація цих завдань актуалізується в умовах активізації процесів фінансової децентралізації, реформування системи державного управління та державного фінансового контролю в Україні. Тому розробка методології трансформації БМ на засадах ефективності, транспарентності, відповідальності в умовах реформування вітчизняного сектору ПФ є актуальною.

Фундаментальні засади функціонування сектору ПФ в цілому та формування сучасних концепцій БМ зокрема закладені у наукових працях зарубіжних вчених Дж. Олта (J. Alt), Ф. Баласоне (F. Balassone), Е. Баумана (E. Baumann), Х. Бльохлігера (H. Blochliiger), П. Діпа (P. Diep), Н. Іванової, Д. Кауфмана (D. Kaufmann), Дж. Родена (J. Rodden), М. Фрейтага (M. Freitag), А. Хана (A. Khan), Н. Ханх (N. Hanh), Ф. Хенемана (F. Heinemann), А. Шика (A. Schick), Х. Шина (H. Shin) та ін. Серед вітчизняних науковців значні напрацювання в даному напрямку мають О. Абакуменко, Є. Балацький, Т. Васильєва, Н. Виговська, Ю. Ганущак, О. Длугопольський, М. Єрмошенко, О. Заброцька, В. Задорожний, Т. Затонацька, О. Кириленко, В. Козюк, Л. Лисяк, І. Луніна, В. Опарін, Н. Педченко, А. Ставицький, В. Федосов, С. Фролов, О. Шишко, С. Юрій, Ю. Яценко та інші.

Разом з тим аналіз наукової літератури з теми дослідження дозволяє стверджувати, що невирішеними остаточно залишаються ряд теоретичних і прикладних проблем. Зокрема, це стосується розробки інтегрованої дескриптивної концепції трансформації БМ; обґрунтування методології забезпечення транспарентності БМ, оцінювання її рівня та впливу на виконання бюджету; дослідження умов, обмежень та оптимального рівня фіскальної децентралізації, мо-

делювання ефектів від її запровадження; побудови оптимальної системи фіскальних правил та оцінювання її ефективності; удосконалення системи фінансового вирівнювання та вимірювання її ефективності тощо. Відсутність логічно впорядкованого та цілісного механізму трансформації БМ з погляду на актуальні вектори реформ в секторі ПФ обумовили актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до програм загальнодержавного та наднаціонального значення, зокрема положень Європейської хартії місцевого самоврядування, Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020”, Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р., затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 та інших. Основні положення дисертації відповідають пріоритетним напрямам науково-дослідної роботи Сумського державного університету. Так, зокрема, в межах теми “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (№ держреєстрації 0103U006965) розроблено інтегровану дескриптивну концепцію трансформації БМ; теми “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (№ держреєстрації 0109U006782) – систему фіскальних правил для України; теми “Конкурентоспроможність національної економіки в умовах євроінтеграції” (№ держреєстрації 0111U009459) – патерни побудови системи фінансового вирівнювання в Україні; теми “Формування системи забезпечення прозорості публічних фінансів як передумова боротьби з корупцією в Україні” (№ держреєстрації 0118U003585) – пріоритети забезпечення транспарентності бюджетного менеджменту.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розвиток методологічних засад та розробка методичного забезпечення трансформації існуючої в Україні концепції БМ з урахуванням міжнародних та національних тенденцій у сфері реформування сектору публічних фінансів.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- розробити інтегровану дескриптивну концепцію трансформації БМ;
- розвинути концептуальні засади забезпечення транспарентності БМ;
- удосконалити методологію визначення пріоритетів у забезпеченні транспарентності БМ з позиції її впливу на якість публічного управління;
- розвинути методологію обґрунтування впливу прозорості бюджетного процесу на розвиток сектору ПФ;
- розвинути науково-методичні засади оцінювання транспарентності БМ на місцевому рівні;
- розробити методологію та методичний інструментарій обґрунтування залежності динаміки ВВП від різних типів та рівнів фіскальної децентралізації;
- обґрунтувати методологію визначення оптимального рівня децентралізації доходів для забезпечення позитивних темпів економічного зростання в Україні;
- обґрунтувати умови та обмеження ефективності фіскальної децентралізації;

- розвинути науково-методичне забезпечення обґрунтування доцільності застосування фіскальних правил;
- розробити методологічні підходи та методичний інструментарій вибору оптимальної моделі організації системи фіскальних правил;
- обґрунтувати концептуальні засади реформування системи фіскальних правил в Україні;
- поглибити методичне підґрунтя оцінювання ефективності системи фінансового вирівнювання;
- розвинути науково-методичний інструментарій класифікації систем фінансового вирівнювання;
- розробити організаційно-функціональні засади удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні.

Об'єктом дослідження є економічні відносини між суб'єктами сектору ПФ, що виникають у процесі трансформації БМ.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичний інструментарій трансформації БМ на засадах ефективності, транспарентності, відповідальності.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи складають фундаментальні положення теорії державних та місцевих фінансів, грошей і кредиту, економічної теорії, теорій державного регулювання економіки, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань ПФ та БМ.

У роботі відповідно до поставлених завдань використано такі методи дослідження, як: наукова абстракція, індукція та дедукція, аналіз та синтез (при уточненні категоріального апарату дослідження); системно-структурний аналіз (при розробці інтегрованої дескриптивної концепції трансформації БМ); логіко-історичний та метод аналогій (при вивченні світового досвіду БМ); панельний аналіз, в тому числі моделі з випадковими ефектами (під час пріоритизації основних напрямків забезпечення транспарентності БМ, оцінювання ефективності застосування фіскальних правил); метод експертного бального оцінювання (при оцінюванні рівня транспарентності БМ на місцевому рівні); багатофакторний регресійний та кореляційний аналіз, порівняльний та статистичний аналіз (при моделюванні макроекономічних ефектів від фіскальної децентралізації); метод кластеризації даних (при виявленні патернів фінансового вирівнювання).

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, аналітично-звітні дані Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Асоціації селищ, сіл і об'єднаних територіальних громад, Державної служби статистики України, Інституту бюджету і соціально-економічних досліджень; державних та місцевих органів влади; Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світового банку, Ради Європи, Міжнародного валютного фонду (МВФ) та інших міжнародних фінансово-кредитних інституцій; наукові публікації з питань ПФ та БМ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукової проблеми щодо створення теоретико-методологічного та методичного підґрунтя трансформації існуючої в Україні концепції БМ з урахуванням міжнародних та національних тенденцій у сфері реформування сектору ПФ.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційної роботи є такі: *вперше:*

- запропоновано інтегровану дескриптивну концепцію трансформації БМ, яка ґрунтується на поєднанні структурного підходу (враховує структуровані суспільні запити до управління бюджетними відносинами), процесного підходу (розподіляє завдання трансформації БМ за етапами управлінського циклу: планування, організація та контроль) та результатного підходу (орієнтована на досягнення ключових таргетів ефективного функціонування сектору ПФ). Її запровадження дозволить подолати розрив між суспільними запитами до бюджетної сфери та цілями БМ, забезпечує прозоре управління ПФ, відкритість бюджетного процесу, ефективність контролю сфери ПФ;
- розроблено методологію та методичний інструментарій обґрунтування залежності динаміки ВВП на душу населення від рівнів децентралізації доходів та витрат, а також збалансованості управління ними на субнаціональному рівні з урахуванням макроекономічних умов розвитку країни, її інвестиційного та людського потенціалу, відкритості економіки. Це дозволило кількісно оцінити граничні рівні різних типів децентралізації, при яких досягається найвищий рівень економічного зростання для країн з різним рівнем економічного розвитку та фіскальної децентралізації в цілому;
- розроблено методологічний базис визначення мінімального граничного рівня децентралізації доходів для забезпечення позитивних темпів економічного зростання в Україні на основі побудованої системи мультифакторних функціональних залежностей, які враховують рівень валового регіонального продукту, інвестиційний та людський потенціал регіонів та рівень цінової стабільності в Україні, відображають адміністративно-територіальні зміни внаслідок військово-політичного конфлікту на Сході України;
- обґрунтовано методологічне підґрунтя відокремлення моделей організації системи фіскальних правил у країні (ліберальних обмежень, помірною втручання та жорсткого регулювання), економіко-математичний інструментарій вибору оптимальної моделі з позиції впливу на рівень державних доходів та витрат, державного боргу, динаміку економічного зростання, соціально-економічного розвитку, інвестиційного та зовнішньоекономічного потенціалу. Це дозволило формалізувати умови застосування цих моделей залежно від фази економічного циклу та послідовність заходів при переході від однієї моделі до іншої;
удосконалено:
- наукові засади та методичний інструментарій обґрунтування впливу прозорості БМ на якість публічного управління, що, на відміну від існуючих, здійснено шляхом побудови регресійної моделі із випадковими ефектами

на основі панельного аналізу міжнародної вибірки емпіричних даних, що дозволило формалізувати силу та напрямок впливу компонентів Індексу відкритості бюджету (за даними ОЕСР) на ключові індикатори якості публічного управління (за методикою Світового банку) та, на основі цього – встановити пріоритетні напрямки забезпечення транспарентності БМ;

- методологію обґрунтування впливу прозорості бюджетного процесу на розвиток сектору ПФ, що, на відміну від існуючих підходів, дозволило на основі аналізу панельних часових рядів ретроспективних статистичних даних для різних країн світу обґрунтувати макроекономічні умови (щодо рівня добробуту, економічної свободи та спрямованості економічної політики), при яких вплив транспарентності БМ на показники виконання бюджету (співвідношення державного боргу, доходів та витрат до ВВП) в країні є позитивним;
- науково-методичне забезпечення обґрунтування доцільності застосування фіскальних правил, яке відрізняється від існуючих диференціацією критеріїв оцінювання ефективності для різних типів фіскальних правил, врахуванням інституційних та соціально-економічних умов розвитку країни, а також сукупного впливу національних та наднаціональних фіскальних правил, що дозволило побудувати емпіричні функціональні залежності, які слугують науковим підґрунтям у процесі планування таргетів фіскальної політики;
- концептуальні засади реформування системи фіскальних правил в Україні, що, на відміну від існуючих, здійснено шляхом формалізації рівня їх регламентації, умов поширення, процедур виконання, можливості скасування та обмеження дії, обґрунтування необхідності створення, складу, завдань та механізмів фінансування незалежної ради з розробки бюджетної політики як органу зовнішнього моніторингу дотримання фіскальних правил;
- методичне підґрунтя оцінювання ефективності системи фінансового вирівнювання, що, на відміну від існуючих підходів, запропоновано здійснювати на основі розробленого індикатора еквалізаційного ефекту, що дозволило за допомогою регресійного аналізу виявити фактори, які зменшують та посилюють нерівномірність розподілу доходів місцевих бюджетів в Україні, а також кількісно оцінити силу їх впливу на рівень еквалізаційного ефекту;
набули подальшого розвитку:
- концептуальні засади забезпечення транспарентності БМ у контексті підвищення якості управління у сфері ПФ, які, на відміну від існуючих, дозволяють забезпечити транспарентність результатів бюджетного процесу та дій суб'єктів бюджетного механізму, базуються на процесно-структурному підході, передбачають системне поєднання базових компонент транспарентності (суб'єктної, об'єктної, процедурної) та всіх її типів (економічної, політичної, громадської, процедурної та інституційної) з урахуванням причинно-наслідкових їх взаємозв'язків з основними етапами бюджетного циклу, ключовими вимірами та інструментарієм забезпечення транспарентності;
- науково-методичні підходи до оцінювання транспарентності БМ на місцевому рівні, які, на відміну від існуючих, базуються на вимірюванні (з подаль-

шим інтегральним узагальненням) розривів між фактичним та максимально можливим рівнями скоригованих експертних бальних багатокритеріальних оцінок щодо доступності інформації про місцеві бюджети, наявності та періодичності публікації бюджетних документів, повноти розкриття бюджетних показників, розкриття інформації про активи у розпорядженні органів місцевого самоврядування, громадської участі в бюджетному процесі;

- методичні засади обґрунтування умов та обмежень ефективного запровадження процесу фіскальної децентралізації, що, на відміну від існуючих, здійснено шляхом моделювання причинно-наслідкових зв'язків між рівнями децентралізації доходів і витрат та системою індикаторів, які характеризують різні напрямки розвитку країн світу, що дозволило сформулювати емпіричне підґрунтя оптимізації фіскально-бюджетних відносин;
- науково-методичній інструментарій класифікації систем фінансового вирівнювання, що, на відміну від існуючих підходів, здійснено на основі кластеризації країн світу на основі усереднених значень індикаторів їх регіонального і фінансового розвитку, а також побудови систем фінансового вирівнювання, що дозволило виокремити чотири патерни фінансового вирівнювання залежно від рівня фінансової автономії та субсидіарності місцевих бюджетів;
- організаційно-функціональні засади удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні шляхом обґрунтування механізмів перерозподілу повноважень регулюючих органів, зростання рівня партисипативності, врахування закордонного досвіду, моніторингу ефективності еквалізаційних процедур, зміни механізмів вирівнювання за доходами та видатками, використання структурних грантів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій. Пропозиції щодо формалізованих умов та обмежень ефективного запровадження процесу фіскальної децентралізації, побудови оптимальної системи фіскальних правил та фінансового вирівнювання можуть бути використані в діяльності органів центральної влади, підходи щодо оцінювання та забезпечення транспарентності БМ на місцевому рівні – в діяльності органів місцевої влади, громадських організацій та фондів громад.

Пропозиції щодо запровадження системи фіскальних правил в Україні впроваджено в діяльність Міністерства фінансів України (довідка від 12.04.2018 № 24000-03-10/10061); щодо впровадження методики визначення оптимального рівня фіскальної децентралізації для забезпечення економічного зростання України – в діяльність Комітету з питань бюджету Верховної Ради України (довідка від 05.05.2018 № 04-13/10-768(95144)); щодо умов та обмежень ефективного запровадження фіскальної децентралізації – в діяльність Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування “Асоціація сільських селищних рад та об'єднаних громад України” (довідка від 12.12.2017 № 103/017); щодо обґрунтування пріоритетів у забезпеченні транспарентності БМ – в діяльність Інституту бюджету і соціально-економічних досліджень (довідка від

28.11.2017 № 114); щодо стимуляторів та дестимуляторів позитивного впливу прозорості БМ на показники виконання бюджету – в діяльність Фондації польсько-української співпраці “ПАУСІ” (довідка від 15.12.2017 № 172); щодо оцінювання прозорості БМ на місцевому рівні – в діяльність Миргородської міської ради Полтавської області (довідка від 03.05.2018 № 896/01-35), щодо удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні – в діяльність фінансового управління Чернігівської міської ради (довідка від 15.12.2017 № 01/2881).

Матеріали дослідження використовуються у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін “Публічні фінанси”, “Місцеві фінанси”, “Бюджетна система” (акт від 02.10.2017).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації оприлюднені та одержали позитивну оцінку на 14 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях (п. 35-48 у наведеному в авторефераті списку праць).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 48 наукових працях загальним обсягом 33,21 друк. арк., з яких особисто автору належать 28,83 друк. арк., у тому числі одноосібна монографія, розділи у 7 колективних монографіях, 21 стаття у наукових фахових виданнях України з економіки (з них: 13 – у виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах, 5 – в електронних виданнях); 1 стаття у зарубіжному науковому виданні; 4 статті в інших наукових журналах, що індексуються у міжнародних наукометричних базах, 14 публікацій у збірниках тез доповідей на наукових конференціях.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації складає 471 сторінка, в тому числі: основного тексту 361 сторінка, 87 таблиць, 29 рисунків, 10 додатків, список

ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації **“Понятійний апарат та концептуальні засади трансформації бюджетного менеджменту в умовах реформування сектору публічних фінансів”** обґрунтовано передумови реформування сектору ПФ в Україні, систематизовано категоріально-понятійний апарат дослідження БМ, запропоновано інтегровану дескриптивну концепцію трансформації БМ.

Відповідно до аналітичної інформації МВФ, ООН, ОЕСР, групи Світового банку, агенцій McKinsey, PricewaterhouseCoopers та Ernst & Young, найбільш актуальними викликами розвитку сфери публічного управління є підвищення продуктивності надання суспільних послуг та ефективності сектору ПФ, впровадження організаційних змін в апаратах управління ПФ, посилення взає-

мозв'язку цілей державної фінансової політики та поточних запитів суспільства, трансформація механізмів утворення, розподілу (перерозподілу) та використання публічних фондів коштів держави. Відповідно до положень Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020” одним із базових пріоритетів визначено реформування сектору ПФ на основі принципів ефективності, прозорості та підзвітності. Вирішення цієї задачі в Україні ускладнюється тим, що за методикою Світового банку Worldwide Governance Indicators, Україна протягом останніх 5 років має негативні оцінки за всіма параметрами якості публічного управління – контроль корупції, ефективність уряду, політична стабільність, якість державного регулювання, верховенство права, свобода голосування та підзвітність.

У роботі узагальнено підходи до трактування сутності понять “бюджет”, “бюджетна система”, “бюджетний устрій”, “бюджетний механізм”, “бюджетний процес”, “бюджетна політика”, “бюджетний менеджмент” та ін. Враховуючи той факт, що більшість із них фокусуються на організаційних (бюджетний процес, устрій), функціональних (бюджетна політика) чи інструментальних аспектах (бюджетний механізм), визначено, що саме поняття “бюджетний менеджмент” в інтегрованій формі відображає найбільш важливі аспекти для реформування сектору ПФ. У роботі БМ трактується з позиції взаємопов'язаних дій (управлінських функцій) та методів, спрямованих на управління бюджетними ресурсами і відносинами, які виникають у процесі руху бюджетних потоків.

Систематизація світового досвіду управління в бюджетній сфері, аналіз сучасних напрямків трансформації підходів до БМ, орієнтованих на витрати та результат (на прикладі Франції, Польщі, США та інших країн світу) засвідчили, що головним викликом в процесі реформування сектору ПФ є необхідність подолання розриву між суспільними запитами до бюджетної сфери та цілями управління бюджетними ресурсами та відносинами.

Механізмом подолання цього розриву є запровадження інтегрованої дескриптивної концепції трансформації БМ, яка інтегрує суспільні запити та ключові таргети в процесі реформування сектору ПФ, що забезпечує прозоре управління ПФ, відкритість бюджетного процесу, ефективність контролю сфери ПФ, та, в кінцевому підсумку, створює передумови для поступальної позитивної макроекономічної динаміки. Методологічно запропонована концепція ґрунтується на поєднанні структурного, процесного та результатного підходів (рис. 1).

З точки зору структурного підходу, вона передбачає врахування ідентифікованих суспільних запитів під час реалізації державними органами функцій з управління бюджетними ресурсами та відносинами. З точки зору процесного підходу, вона розподіляє завдання трансформації БМ за традиційними етапами управлінського циклу: планування, організація та контроль. З точки зору результатного підходу, вона орієнтована на досягнення ключових таргетів ефективного функціонування сектору ПФ, зокрема забезпечення соціально-економічного зростання країни з усуненням регіональних диспропорцій, підвищення якості державного управління та довіри. Розроблена інтегрована дескриптивна концепція трансформації БМ створює методологічне підґрунтя для

удосконалення нормативно-правового, інституційного, інструментального та аналітичного забезпечення реформування сектору ПФ в Україні.

У другому розділі дисертації **“Розвиток методологічних засад забезпечення прозорості бюджетного менеджменту в контексті реформування сектору публічних фінансів”** розвинуто концептуальні засади забезпечення прозорості БМ та методичне забезпечення визначення пріоритетних напрямків її забезпечення, умов її позитивного впливу на розвиток сектору ПФ, оцінювання прозорості БМ на місцевому рівні.

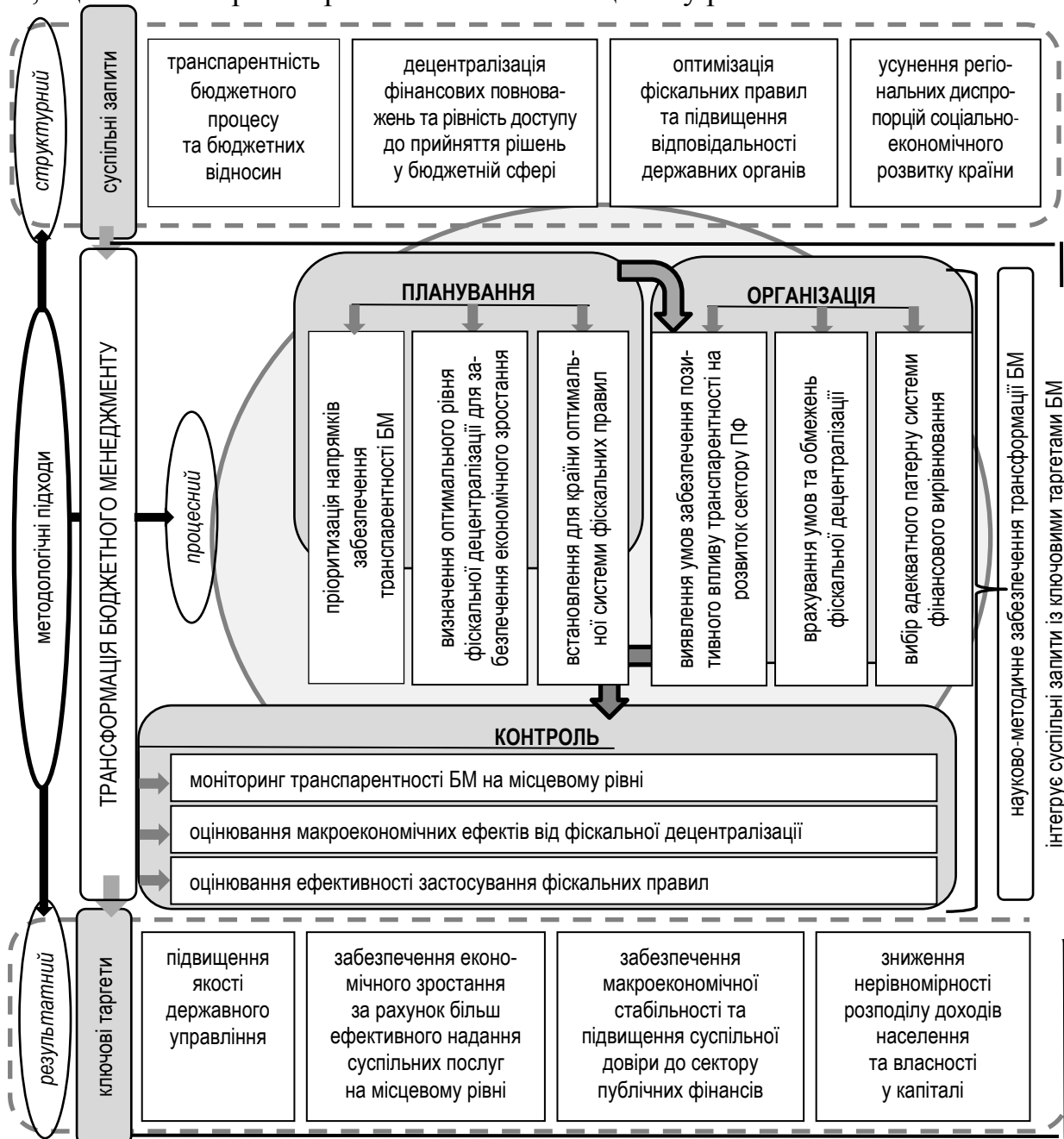
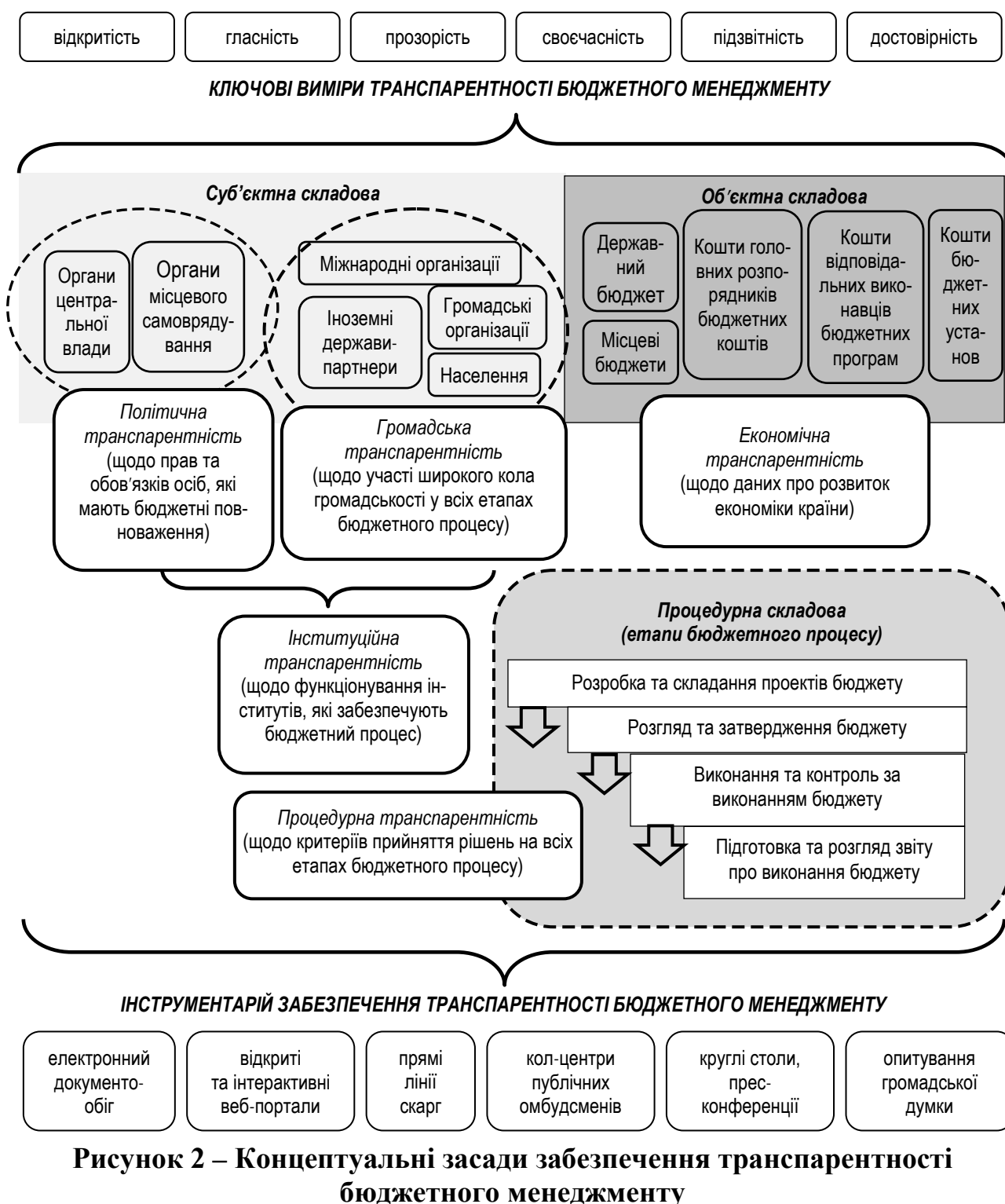

Рисунок 1 – Інтегрована дескриптивна концепція трансформації бюджетного менеджменту

Результати узагальнення трактувань змісту поняття “прозорість” у сфері ПФ дозволили виявити фрагментарність існуючих підходів. Це обумов-

лено багаторівневістю прояву транспарентності як на мікро-, так і на макрорівні, та полікомпонентною структурою (за суб'єктами, об'єктами, діями тощо). Відтак більшість досліджень транспарентності у бюджетній сфері сконцентрована на аналізі її окремих атрибутивних характеристик, зокрема відкритості, гласності, прозорості, своєчасності, підзвітності, достовірності та ін. З метою формування системного підходу до реалізації транспарентності БМ у роботі обґрунтовано концептуальні засади її забезпечення (рис. 2).

Методологічним базисом запропонованої концепції виступає процесно-структурний підхід, який дозволяє розкрити ключові компоненти транспарентності (суб'єктну, об'єктну, процедурну) у взаємозв'язку з основними етапами бюджетного циклу, ключовими вимірами транспарентності та інструментарієм її забезпечення. На відміну від існуючих підходів, запропонована концепція фокусується не стільки на транспарентності результатів бюджетного процесу (об'єктній складовій), скільки на транспарентності дій суб'єктів бюджетного механізму на кожному етапі бюджетного процесу, що створює можливості для забезпечення не лише економічної транспарентності, а й політичної, громадської, процедурної та інституційної. Актуальність реалізації запропонованої концепції підтверджується результатами дослідження Edelman Trust Barometer для 28 країн світу, яке засвідчило, що рівень довіри населення до державних структур є найнижчим (41 % – у 2017 р.) серед усіх (оцінювався рівень довіри до бізнесу, влади, медіа та громадського сектору в світі), а серед причин недовіри суспільства до держави в цілому 40 % респондентів зазначили високий рівень корупції.

Оскільки реалізація концепції забезпечення транспарентності БМ вимагає значних витрат фінансових ресурсів, важливого значення набуває пріоритизація основних напрямків її реалізації. З метою емпіричного обґрунтування пріоритетних напрямків забезпечення транспарентності БМ у роботі застосовано панельний аналіз даних 36 країн світу за період з 2006 по 2015 р. (враховуючи доступність останніх звітних даних міжнародних організацій). За результатами тестування (тести Бройша-Пагана та Хаусмана) побудовано регресійну модель із випадковими ефектами. Як результативні змінні цієї моделі запропоновано використовувати індикатори якості державного управління (за методикою Світового банку), зокрема щодо: контролю корупції, ефективності уряду, політичної стабільності, якості державного регулювання, верховенства права, свободи голосування та підзвітності (їх значення варіюється від -2,5 до +2,5). Як факторні змінні обрано компоненти Індексу відкритості бюджету (розраховується ОЕСР), а саме: відкритість доходів та витрат бюджету, державного боргу, стабільність та обґрунтованість бюджету, можливості моніторингу та відповідальності його виконання, забезпечення громадської участі в бюджетному процесі. Результати проведеного дослідження демонструє табл. 1.

Отримані дані підтверджують позитивний вплив транспарентності БМ на рівень всіх індикаторів якості публічного управління. У контексті забезпечення політичної стабільності країни та підвищення якості державного регулювання рівень транспарентності БМ набуває особливого значення (підвищення Індексу відкритості бюджету на одиницю забезпечує зростання рівня цих індикаторів на 0,01). Розрахунки дозволили визначити пріоритетні напрямки забезпечення транспарентності БМ: стабільність та обґрунтованість бюджету, а також відкритість доходів бюджету (коефіцієнти регресії саме при цих факторних змінних були найвищими та мали найвищу статистичну значимість).

Таблиця 1 – Коефіцієнти впливу¹ Індексу відкритості бюджету (та його компонентів) на індикатори якості публічного управління

Факторні змінні	Результативні змінні (індикатори якості публічного управління)					
	Контроль корупції	Ефективність уряду	Політична стабільність	Якість державного регулювання	Верховенство права	Свобода голосування та підзвітність
Індекс відкритості бюджету	0,0051***	0,0077***	0,0108***	0,0111***	0,0087***	0,0053***
<i>в тому числі (компоненти Індексу відкритості бюджету)</i>						
Відкритість доходів бюджету	0,0020*	0,0032***	0,0089***	0,0052***	0,0033***	0,0021**
Відкритість витрат бюджету	0,0023*	0,0029**	0,0051**	0,0050***	0,0048***	0,0022**
Відкритість державного боргу	0,0014	0,0027**	0,0027	0,0039***	0,0024**	0,0021**
Стабільність та обґрунтованість бюджету	0,0044***	0,0047***	0,0063***	0,0062	0,0063	0,0042***
Моніторинг і відповідальність виконання бюджету	0,0021*	0,0019	0,0042**	0,0033***	0,0027**	0,0023***
Громадська участь у бюджетному процесі	-0,0000***	5,87E-07	-3,79e-06	1,03e-06	-3,94e-06	-6,16e-06***

Примітки: ¹ коефіцієнти впливу – це коефіцієнти у побудованих регресійних рівняннях, які характеризують, на яку величину зміниться результативна ознака при зміні факторної ознаки на 1; *** – статистична значимість на рівні 99%; ** – статистична значимість на рівні 95%; * – статистична значимість на рівні 90%, без позначок – статистична значимість на рівні нижче 90%.

Такий популярний останнім часом напрямок забезпечення транспарентності БМ, як підвищення громадської участі у бюджетному процесі, виявився насамперед статистично незначущим фактором впливу абсолютно на всі індикатори якості державного управління, а для цілого ряду індикаторів коефіцієнти регресії при цій факторній змінній взагалі виявилися від'ємними (зворотний вплив). Однією з причин цього є низький рівень фінансової грамотності населення, особливо у сфері ПФ.

Вивчення світового досвіду щодо впливу транспарентності БМ на розвиток сектору ПФ вказує на важливість врахування умов, за яких такий вплив буде позитивним. Для вирішення цього завдання у роботі побудовано регресійну модель із випадковими ефектами на основі панельного аналізу вибірки емпіричних даних 36 країн світу за період з 2006 по 2015 рік. Результативними ознаками у моделі обрано три індикатори виконання бюджету: співвідношення державного боргу, доходів та витрат до ВВП. Факторними ознаками обрано розраховані ОЕСР значення цілого ряду індексів транспарентності у секторі ПФ: індексу відкритості бюджету (використовувався як базовий при моделюванні для кожної результативної ознаки); індексів відкритості державного боргу, державних доходів та витрат (використовувався лише для відповідних результативних ознак). Макроекономічні умови, при яких оцінювався вплив індикаторів транспарентності БМ (факторні ознаки) на виконання бюджету (результативні ознаки) визначалися в моделі за трьома параметрами: рівень доходу на душу населення, превалюючий вектор реалізації економічної політики (за Індексом глобальної конкурентоспроможності) та рівень економічної свободи. Як контрольні змінні обрано кредитний рейтинг країни (за оцінками агенції Standard&Poor's) та Індекс людського розвитку.

Результати дослідження, продемонстровані в табл. 2, дозволили встановити умови забезпечення позитивного впливу прозорості БМ: 1) на рівень державного боргу – високий рівень доходу на душу населення в країні та орієнтація економіки цієї країни на інноваційність (нові технології); 2) на рівень державних доходів – високий рівень економічної свободи в країні (рівний доступ економічних суб'єктів до ресурсів, захист їх прав та свобод, забезпечення конкуренції в економіці тощо); 3) на рівень державних витрат – орієнтація економічної політики цієї країни на ефективність (прозорість стимулює розширення кола суспільних запитів на бюджетне фінансування нових потреб). Для країн, економіка яких базується переважно на використанні факторів виробництва, відкритість бюджету стимулює зменшення державних витрат, оскільки мінімізує корупцію та стимулює дію ринкових механізмів розподілу ресурсів.

Таблиця 2 – Результати панельного оцінювання впливу прозорості БМ на показники виконання бюджету

Макроекономічні умови, за яких оцінюється вплив індикаторів прозорості БМ (факторні ознаки) на виконання бюджету (результативні ознаки)	Факторні ознаки / Результативні ознаки					
	Співвідношення державного боргу до ВВП		Співвідношення державних доходів до ВВП		Співвідношення державних витрат до ВВП	
	Index _{open}	Index _{openD}	Index _{open}	Index _{openR}	Index _{open}	Index _{openE}
Рівень доходу на душу населення						
Високий	-1,0615 ^{**2)}	-0,0875	-0,0423	-0,0253	0,0621	0,0531 [*]
Низький	-0,4281	0,2938	0,0663	0,0361	0,0584	-0,0460
Превалюючий вектор у реалізації економічної політики в країні (градація за термінологією Індексу глобальної конкурентоспроможності)						
Орієнтована на інноваційність	-2,0466 ^{**}	0,0137	-0,0278	-0,0389	0,0273	0,0161
Орієнтована на ефективність	-0,4267 [*]	-0,0303	0,0102	-0,0035	0,0766 ^{**}	0,0318
Орієнтована на фактори виробництва	0,0351	0,2220	0,0611	0,0468	0,0066	-0,1582 ^{**}
Рівень економічної свободи						
Високий	0,0396	0,0396	0,0770 [*]	0,0312	0,1185 ^{***}	0,0283
Низький	0,3695	-0,0694	0,0421	0,0269	0,1056 ^{**}	-0,0238

Примітки: Index_{open} – Індекс відкритості бюджету; Index_{openD} – Індекс відкритості державного боргу; Index_{openR} – Індекс відкритості державних доходів; Index_{openE} – Індекс відкритості державних витрат; *** – статистична значимість на рівні 99 %; ** – статистична значимість на рівні 95 %; * – статистична значимість на рівні 90 %, без позначок – статистична значимість на рівні нижче 90 %.

Враховуючи емпірично підтверджену важливість забезпечення прозорості державних витрат для країн, превалюючим вектором реалізації економічної політики яких є орієнтація на використання факторів виробництва (до яких належить і Україна), важливого значення набуває підвищення прозорості БМ як на державному, так і на місцевому рівні. У роботі запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання рівня прозорості БМ

на місцевому рівні (рис. 3), який базується на експертному оцінюванні за п'ятьма групами критеріїв (враховують світовий досвід та особливості бюджетного механізму в Україні), де параметри кожної групи оцінюються в балах з одиничним кроком у діапазоні $[b_{min}; b_{max}]$, а кожен бал помножується на коефіцієнт k^{cor} (визначається від кількості можливих відповідей на питання в листі експертного оцінювання).

Рисунок 3 – Науково-методичні засади та практичні розрахунки щодо оцінювання транспарентності бюджетного менеджменту на рівні м. Суми

Розрахункове значення сумарної бальної оцінки по кожній групі критеріїв порівнюється з максимально можливим. Підсумувавши бальні оцінки всіх груп, можна отримати інтегральне значення – Індекс транспарентності місцевих бюджетів, максимальний рівень якого може становити 31 бал. Практичні розрахунки за запропонованим підходом здійснено на прикладі міського бюджету м. Суми за 2016 рік. Розроблений підхід може слугувати науково-методичним підґрунтям при розробці практичних рекомендацій для органів місцевої влади стосовно доступності інформації у сфері бюджетів, повноти та змісту опублікованих бюджетних документів та громадської участі в бюджетному процесі.

У третьому розділі дисертації **“Розвиток методології дослідження впливу фіскальної децентралізації на розвиток сектору публічних фінансів та економічне зростання”** розроблено методологію та методичний інструментарій обґрунтування залежності динаміки ВВП на душу населення від різних типів та рівнів фіскальної децентралізації, мінімального рівня децентралізації доходів для забезпечення позитивних темпів економічного зростання в Україні, умов та обмежень ефективного запровадження фіскальної децентралізації.

У процесі реалізації реформ сектору ПФ важливого значення набуває формування такої системи фіскальної децентралізації, яка б дозволяла забезпечити ефекти на субнаціональному рівні (область, місто, територіальна громада) щодо зростання доходів та розширення можливостей фінансування потреб місцевого розвитку. Крім того, система фіскальної децентралізації може вважатися ефективною, якщо призводить до приросту ВВП як ключового макроекономічного індикатора економічного зростання в країні. В той же час експертна спільнота не напрацювала узгодженої та однозначної думки щодо наслідків (позитивних або негативних) фіскальної децентралізації для економічного зростання. В науковій літературі висувається гіпотеза, що вони суттєво залежать від специфічних економіко-політичних, соціальних та інституційних умов в кожній країні.

Для перевірки цієї гіпотези проведено економетричне моделювання (з використанням програмного комплексу Stata12/SE) залежності динаміки ВВП на душу населення (GDP) від рівнів децентралізації доходів (D_{rev}) та витрат (D_{exp}), а також індикатора збалансованості управління витратами та доходами на субнаціональному рівні ($D_{exp/rev}$) (співвідношення консолідованих витрат до консолідованих доходів субнаціонального рівня). Базою для розрахунків стали статистичні дані для 23 країн – членів ОЕСР за 2002–2016 рр. Контрольними змінними при моделюванні стали параметри, які враховують макроекономічні умови розвитку країн (дефіцит бюджету, рівень державного боргу, цінову стабільність), інвестиційний та людський потенціал, відкритість економіки.

Результати моделювання дозволили підтвердити досліджувану гіпотезу та засвідчили наявність нелінійного та опосередкованого зв'язку між рівнем фіскальної децентралізації та рівнем економічного розвитку країн. Для уточнення отриманих результатів здійснено кластеризацію досліджуваних країн за показниками децентралізації та ВВП на душу населення. До першого кластеру увійшли країни з рівнем ВВП на душу населення більше 40 тис. дол. та рівнем

децентралізації більше 30 %, до другого – країни з рівнем ВВП на душу населення менше 40 тис. дол. та рівнем децентралізації менше 30 %. Результати проведених розрахунків графічно узагальнює рис. 4.

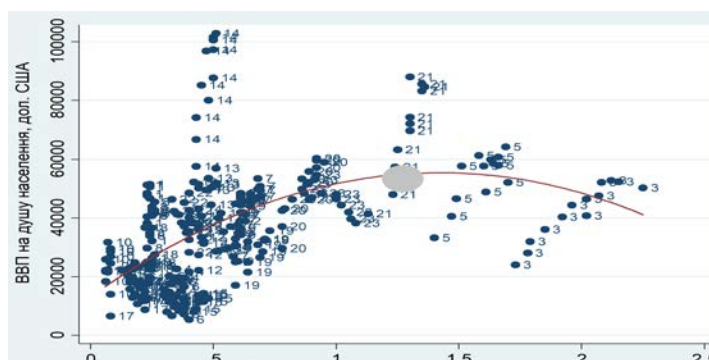
а) децентралізація витрат

Рівень децентралізації витрат, при якому ВВП на душу населення є максимальним:

Для всієї вибірки країн: 1,38 %

Для країн I кластеру: 1,23 %

Для країн II кластеру: 0,4 %

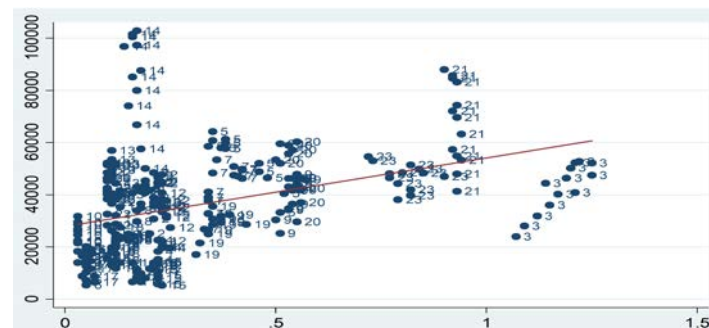
$$GDP = 32815,12 - 5635,37D_{\text{exp}}^2 + 687,02Def + 839,22CPI + 438,52Empl - 780,34ConsExp + 168,31FDI + 202,96GFCF - 156,54Trade$$

б) децентралізація доходів

Для всієї вибірки країн підтверджено статистично значимий лінійний зв'язок

Для країн I кластеру не підтверджено статистично значимий зв'язок

Для країн II кластеру рівень децентралізації доходів, при якому ВВП на душу населення є максимальним, становить 0,12 %

$$GDP = 81170,45 + 5659,52D_{\text{rev}} + 857,80Def + 898,87CPI - 1001,38ConsExp + 188,87FDI - 1255,18GFCF - 178,48Trade$$

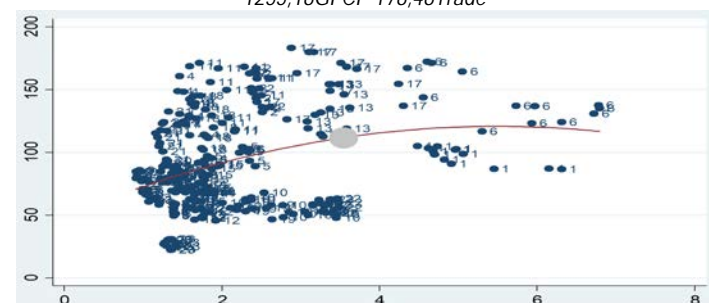
в) збалансованість децентралізованого управління витратами та доходами

Рівень збалансованості децентралізованого управління витратами та доходами, при якому ВВП на душу населення є максимальним:

Для всієї вибірки країн: 3,90 %

Для країн I кластеру: 3,61 %

Для країн II кластеру: 3,98 %

$$GDP = 59114,28 - 1176,70D_{\text{exp/rev}}^2 + 583,12Def + 897,75CPI + 478,93Empl - 1265,82ConsExp + 127,29FDI - 10094,12GFCF - 209,27Trade$$

Умовні позначення: *Def* – дефіцит/профіцит бюджету до ВВП, %; *CPI* – індекс споживчих цін, %; *Empl* – рівень зайнятості населення, %; *ConsExp* – витрати на кінцеве споживання до ВВП, %; *FDI* – прями іноземні інвестиції до ВВП, %; *GFCF* – валове накопичення капіталу до ВВП, %; *Trade* – показник відкритості економіки (за методологією Світового Банку)

Рисунок 4 – Результати моделювання макроекономічних ефектів від фіскальної децентралізації для 23 країн – членів ОЕСР за 2002–2016 рр.

Основними висновками проведеного дослідження є наступні:

1) граничний рівень децентралізації витрат, при якому досягається максимальне значення ВВП на душу населення, для всієї вибірки країн дорівнює 1,38 %. Для країн першого кластеру неприпустимо збільшувати його вище 1,23%, а для країн другого кластеру – вище 0,4 %, оскільки це призведе до зме-

нення рівня економічного зростання. Більш низьке значення граничного рівня для країн другого кластеру свідчить про слабкість їх інституційної бази з точки зору можливостей досягнення швидких економічних результатів;

2) збільшення рівня децентралізації доходів на 1 % призведе до зростанням ВВП на душу населення на 5 659,52 дол. США. Для країн другого кластеру мінімально необхідний рівень децентралізації доходів складає 0,12 %;

3) максимальне значення ВВП на душу населення досягається за умови, що співвідношення консолідованих витрат до консолідованих доходів субнаціонального рівня становитиме не нижче 3,90 %, причому для більш розвинутих та децентралізованих країн (другий кластер) він може бути нижчим.

Підтверджена емпірично неоднозначність впливу фіскальної децентралізації на економічне зростання країн світу висуває на перший план питання необхідності встановлення чітких таргетів реформи сектору ПФ. Оскільки Україна суттєво відрізняється від інших країн другого кластеру за рівнем інвестиційного клімату, розвитку економічного середовища, інфраструктури, людського потенціалу з точки зору готовності до прийняття ризиків фінансової децентралізації та іншими факторами, то саме ці фактори слід додатково врахувати при встановленні таргетованого рівня фіскальної децентралізації для України. Для цього в роботі розроблено мультифакторну модель, яка дозволяє кількісно оцінити оптимальний рівень фіскальної децентралізації, при якому рівень валового регіонального продукту (GDP_R) буде максимальним. Факторною змінною моделі обрано маркер децентралізації доходів (IFD), який визначається як співвідношення доходів місцевих бюджетів до їх загальних доходів без урахування міжбюджетних трансфертів, та характеризує спроможність місцевої громади генерувати власні доходи. За результатами регресійного аналізу як контрольні змінні моделі обрано: індикатори людського потенціалу (чисельність населення (Pop) та рівень зайнятості ($Empl$)), індикатори інвестиційного потенціалу (рівень капітальних інвестицій (Inv) та сукупні фінансові результати підприємств (Pf)), індикатор цінової стабільності в країні (індекс споживчих цін (CPI)).

Моделювання за даними 27 регіонів України за період 2008–2013 рр. (до початку військово-політичного конфлікту на Сході України) дозволило отримати наступну нелінійну квадратичну залежність:

$$GDP_{r_1} = 110472,20 + 57,76IFD^2 + 2,06Inv + 19,76Pop + 1,00Pf + 1175,27Empl - 1550,80CPI \quad (1)$$

Дослідження цієї функціональної залежності на екстремум засвідчило, що мінімальне значення IFD в середньому для всіх регіонів України, при перевищенні якого рівень GDP_R починає зростати, становить 34,20 %. Застосування рівняння (1) для кожного регіону окремо дозволить диференційовано встановити регіональні цільові таргети рівня фіскальної децентралізації.

Моделювання за даними 25 регіонів України за 2008–2016 рр. (без урахування Донецької та Луганської областей) засвідчило, що отримана функціональна залежність вже має лінійний характер:

$$GDP_{r_2} = 7546,63 + 259,53IFD + 1,55Inv + 23,95Pop + 1,17Pf - 605,07Empl + 24,33CPI \quad (2)$$

Як видно, зростання *IFD* на 1 % зумовлює приріст GDP_R на 259,53 млн грн. Це підтверджує необхідність подальшого нарощення рівня децентралізації доходів для забезпечення економічного зростання.

У контексті реалізації реформи сектору ПФ в Україні особливої актуальності набуває наукове обґрунтування умов та обмежень ефективного запровадження процесу фіскальної децентралізації. Для вирішення цього завдання у роботі здійснено моделювання причинно-наслідкових зв'язків між фіскальною децентралізацією та 38 індикаторами, що характеризують різні напрямки розвитку досліджуваних країн (інформаційну базу склали дані 23 країн-членів ОЕСР за 2002–2016 рр. зі статистичної бази Світового банку).

На першому етапі дослідження здійснено фільтрацію бази даних – відбір релевантних індикаторів за шкалою Чеддока (індикатор визнавався релевантним, якщо коефіцієнт кореляції між ним та відповідним показником фіскальної децентралізації перевищував 0,5). На цьому етапі залежно від рівня кореляції з показником децентралізації витрат відібрано 21 фактор впливу, з показником децентралізації доходів – 20 факторів.

Другий етап передбачав поступове (на кожній з наступних ітерацій) виключення тих змінних, що є статистично незначимими та негативно впливають на загальний рівень адекватності моделі. Внаслідок цього для подальшого дослідження прийнято 17 факторів впливу на децентралізацію витрат та 15 факторів впливу на децентралізацію доходів.

На третьому етапі побудовано дві кореляційно-регресійні моделі залежності рівнів децентралізації доходів та витрат від цих факторів, що дозволило окреслити перелік факторів з найбільш суттєвим позитивним та негативним впливом, які фактично і визначають умови та обмеження ефективного запровадження процесу фіскальної децентралізації.

Основними умовами ефективного запровадження процесу фіскальної децентралізації в країні виявилися наступні: 1) високий рівень урбанізації в країні (зростання на 1 % питомої ваги міського населення у загальній його структурі обумовлює зростання рівня децентралізації витрат на 0,01 %, децентралізації доходів – на 0,008 %); 2) високий рівень державного боргу (зростання на 1 % кредитів уряду обумовлює зростання рівня децентралізації витрат на 0,01 %, децентралізації доходів – на 0,03 %); 3) нерівномірність розподілу доходів в суспільстві (зростання на 1 % коефіцієнта Джині обумовлює зростання рівня децентралізації витрат на 0,02 %).

Основними обмеженнями ефективного запровадження процесу фіскальної децентралізації виявилися наступні: 1) для рівня децентралізації витрат – високий рівень військових витрат (збільшення їх рівня на 1 % обумовлює зниження рівня децентралізації витрат на 0,22 %), витрат на кінцеве споживання (зниження на 0,01 %), платежів за використання об'єктів інтелектуальної власності (зниження на 0,02 %), податкового навантаження (зниження на 0,01 %); 2) для рівня децентралізації доходів – високий рівень витрат на кінцеве споживання (зростання на 1 % обумовлює зниження децентралізації доходів на

0,03 %), військових витрат (зниження на 0,16 %), відкритості економіки (зниження на 0,003 %).

Отримані результати слугують емпіричним підґрунтям оптимізації фіскально-бюджетних відносин.

У четвертому розділі дисертації **“Методологічні засади запровадження системи фіскальних правил в умовах реформування сектору публічних фінансів в Україні”** розроблено науково-методичне забезпечення обґрунтування доцільності застосування фіскальних правил, вибору оптимальної моделі її організації, пропозиції щодо реформування системи фіскальних правил в Україні.

У роботі на основі статистичних даних МВФ проаналізовано динаміку запровадження фіскальних правил в різних країнах світу протягом 1985–2015 рр., досліджено механізми їх коротко- та довгострокового впливу на основні макроекономічні показники, світовий досвід їх регламентації тощо. Проведене дослідження засвідчило, що у більшості країн світу при проведенні стабілізаційної бюджетної політики після світової фінансово-економічної кризи 2008 р. мали місце вимушені відхилення від встановлених фіскальних правил. Виходячи з цього, актуальним науковим завданням є розроблення механізму оцінювання ефективності застосування фіскальних правил.

У роботі розроблено систему критеріїв оцінювання ефективності застосування основних типів фіскальних правил: для правила бюджетного балансу – рівень бюджетного балансу у % до ВВП (BB_{GDP}); для боргового правила – рівень державного боргу у % до ВВП ($Debt_{GDP}$); для правила доходів – рівень бюджетних доходів у % до ВВП (Rev_{GDP}); для правила витрат – рівень бюджетних витрат у % до ВВП ($Cost_{GDP}$). Обґрунтовано, що на ефективність застосування фіскальних правил впливають не лише відповідні фіскальні обмеження, а й більш широкий комплекс параметрів, який включає зокрема: наявність фіскальних правил у розрізі їх типів; наявність наднаціональних правил; наявність додаткових національних правил; загальна кількість фіскальних правил. Для оцінювання сукупного впливу цих параметрів розроблено індикатор комплексності системи фіскальних правил (IFR), який базується на їх агрегуванні за допомогою бінарного підходу. В роботі побудовано панельну регресію з випадковими змінними (за результатами застосування тесту Хаусмана) для даних 41 країн світу за 1985–2015 рр. (останні звітні дані МВФ), яка дозволила порівняти значення цільових критеріїв ефективності застосування кожного типу фіскальних правил для двох сценаріїв: 1) враховується лише один фіскальний параметр (наявність у країні відповідного фіскального правила); 2) враховується весь комплекс параметрів, узагальнених індикатором IFR . Результати дослідження наведені в табл. 3.

Аналіз отриманих функціональних залежностей для першого сценарію (коли поелементно оцінювався вплив наявності в країні кожного фіскального правила на досягнення відповідного цільового критерію) засвідчив, що для всіх типів фіскальних правил, окрім правила бюджетних витрат, такий вплив виявився позитивним. Так, зокрема, в країнах, які застосовують відповідні фіскальні

правила, збалансованість бюджету вища на 1,2 % до ВВП, рівень державного боргу є нижчим на 7,11 % до ВВП, показник бюджетних доходів є вищим на 1,43 % до ВВП, порівняно з країнами, які не застосовують відповідне правило.

Щодо умов соціально-економічного розвитку країни, то в контексті дотримання правила бюджетного балансу суттєвий позитивний вплив має рівень економічної динаміки та валових заощаджень країни, щодо боргового правила – зовнішній торговельний баланс, правила доходів – податкові надходження в країні.

Таблиця 3 – Результати оцінювання ефективності застосування фіскальних правил (за даними 41 країни світу за 1985–2015 рр.)

Тип фіскального правила	Фіскальні параметри, вплив яких враховується (сценарій)	Функціональні залежності
Правило бюджетного балансу	<i>BBR</i> (сценарій 1)	$BB_{GDP} = -6,11 + 1,20 BBR + 0,31 Sav + 0,34 GDP - 0,08 Debt$
	<i>IFR</i> (сценарій 2)	$BB_{GDP} = -6,33 + 0,49 IFR + 0,32 Sav + 0,33 GDP - 0,08 Debt$
Боргове правило	<i>BR</i> (сценарій 1)	$Debt_{GDP} = 84,93 - 7,11 BR + 2,55 Trade - 1,3 Sav$
	<i>IFR</i> (сценарій 2)	$Debt_{GDP} = 83,32 - 1,78 IFR + 2,51 Trade - 1,28 Sav$
Правило доходів	<i>RR</i> (сценарій 1)	$Rev_{GDP} = 12,12 + 1,43 RR + 1,00 Tax + 0,00 Inv + 0,02 Industry - 0,12 GDP$
	<i>IFR</i> (сценарій 2)	$Rev_{GDP} = 13,69 - 0,17 IFR + 0,00 Tax + 0,00 Inv + 0,02 Industry - 0,13 GDP$
Правило витрат	<i>CR</i> (сценарій 1)	$Cost_{GDP} = 9,89 + 2,51 CR - 0,09 I + 0,19 Cur + 1,33 BC - 0,16 GDP$
	<i>IFR</i> (сценарій 2)	$Cost_{GDP} = 3,89 + 1,87 IFR - 0,10 I + 0,19 Cur + 1,46 BC - 0,12 GDP$

Умовні позначення. Індикатори наявності в країні відповідних типів фіскальних правил: *BBR* – правила бюджетного балансу; *BR* – боргове правило; *RR* – правила доходів; *CR* – правила витрат. Індикатори інституційних та соціально-економічних умов розвитку країн: *Sav* – валові заощадження у % до ВВП; *GDP* – ВВП країни, *Debt* – державний борг у % до ВВП; *Trade* – зовнішній торговельний баланс у % до ВВП; *Tax* – податкові надходження у % до ВВП; *Inv* – прямі іноземні інвестиції у % до ВВП; *Industry* – річний приріст доданої вартості в промисловості у % до ВВП; *I* – річний темп інфляції, %; *Cur* – сальдо рахунку поточних операцій у % до ВВП; *BC* – загальні державні витрати на кінцеве споживання у % до ВВП

Комплексне врахування всіх фіскальних параметрів (другий сценарій) значно зменшило силу впливу фіскальних обмежень на досягнення цільових критеріїв, а для правила доходів – взагалі змінило напрямок впливу (з позитивного на негативний).

Це актуалізує потребу у побудові оптимальної для кожної країни моделі організації системи фіскальних правил з урахуванням інституційних та соціально-економічних умов її розвитку на різних етапах економічного циклу, а емпірично виявлені функціональні залежності можуть слугувати підґрунтям у процесі планування таргетів фіскальної політики. У роботі запропоновано три моделі організації системи фіскальних правил (*fiscal rules model* – *FRM*): 1) модель ліберальних обмежень (*L*); 2) модель помірною втручання (*M*); 3) модель жорсткого регулювання (*S*). Методологічне та емпіричне обґрунтування вибору найбільш оптимальної моделі *FRM* в країні відображено на рис. 5.

Розрахунки засвідчили, що модель *S* доцільно застосовувати під час спаду та кризових стадій економічного циклу; модель *M* – в періоди стабілізації економіки; модель *L* – на етапі підйому.

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДРУНТА	<p>Параметри ідентифікації FRM</p> <ul style="list-style-type: none"> - наявність фіскальних правил (f); - рівень регламентації фіскальних правил (r); - зовнішній моніторинг дотримання правил (m); - формалізація процедури виконання (a); - поширення фіскальних правил (b); - можливість скасування фіскальних правил (e); - обмеження дії фіскальних правил (l) 	<p>Цільові критерії оптимальності моделі FRM</p> <p>Бюджетні доходи: доходи, за вирахуванням грантів, % ВВП ($D_{ВВП}$), субсидії, гранти та інші соціальні виплати, % витрат (CT_B), податкові надходження, % ВВП ($ПН_{ВВП}$)</p> <p>Державні витрати загальні державні витрати на кінцеве споживання, % ВВП ($ДС_{ВВП}$), витрати, % ВВП ($В_{ВВП}$), витрати на кінцеве споживання, % ВВП ($КС_{ВВП}$), валові національні витрати, % ВВП ($ВНВ_{ВВП}$)</p> <p>Результативність економіки профіцит/дефіцит бюджету, % ВВП ($ББ_{ВВП}$), темп інфляції, % ($I_{ВВП}$), приріст ВВП, % ($ВВП_n$), ВВП на душу населення, дол. США у цінах 2005 року ($ВВП_{ндн}$)</p> <p>Інвестиційний потенціал економіки чистий притік прямих іноземних інвестицій, % ВВП ($ПП_{ВВП}$), валові заощадження, % ВВП ($ВЗ_{ВВП}$), приріст доданої вартості у промисловості, % ($ДВП_n$)</p> <p>Управління державним боргом борг центрального уряду, % ВВП ($ДБ_{ВВП}$), витрати на обслуговування боргу, % ВНД ($ОБ_{ВНД}$)</p> <p>Зовнішньоекономічна діяльність сальдо рахунку поточних операцій, % ВВП ($БПО_{ВВП}$), зовнішній торговий баланс, % ВВП ($БТП_{ВВП}$)</p> <p>Соціально-економічний розвиток індекс споживчих цін, база 2010 року ($ІСЦ$), рівень безробіття % робочої сили ($РБ_{pc}$).</p>									
	<p>Встановлення приналежності країни до FRM</p> <table border="1"> <tr> <td> $FRM = \begin{pmatrix} a_{Lf} & a_{Mf} & a_{Sf} \\ a_{Lr} & a_{Mr} & a_{Sr} \\ a_{Lm} & a_{Mm} & a_{Sm} \\ a_{La} & a_{Ma} & a_{Sa} \\ a_{Lb} & a_{Mb} & a_{Sb} \\ a_{Le} & a_{Me} & a_{Se} \end{pmatrix}$ </td> <td> <p>Відповідність системи фіскальних правил в країні моделі FRM: 1 – відповідає, 0 – не відповідає</p> </td> </tr> </table>	$FRM = \begin{pmatrix} a_{Lf} & a_{Mf} & a_{Sf} \\ a_{Lr} & a_{Mr} & a_{Sr} \\ a_{Lm} & a_{Mm} & a_{Sm} \\ a_{La} & a_{Ma} & a_{Sa} \\ a_{Lb} & a_{Mb} & a_{Sb} \\ a_{Le} & a_{Me} & a_{Se} \end{pmatrix}$	<p>Відповідність системи фіскальних правил в країні моделі FRM: 1 – відповідає, 0 – не відповідає</p>								
	$FRM = \begin{pmatrix} a_{Lf} & a_{Mf} & a_{Sf} \\ a_{Lr} & a_{Mr} & a_{Sr} \\ a_{Lm} & a_{Mm} & a_{Sm} \\ a_{La} & a_{Ma} & a_{Sa} \\ a_{Lb} & a_{Mb} & a_{Sb} \\ a_{Le} & a_{Me} & a_{Se} \end{pmatrix}$	<p>Відповідність системи фіскальних правил в країні моделі FRM: 1 – відповідає, 0 – не відповідає</p>									
	<p>Сумування значень елементів за кожним зі стовпців матриці. Визначення ймовірності приналежності країни до певної моделі $P_{FRM} = [0;1]$. Встановлення приналежності країни до певної FRM при $P_{FRM} \geq 0,5$.</p>										
<p>Обґрунтування економіко-математичного інструментарію дослідження</p>											
<p>Вибір форми рівняння регресії $X_i = \beta_1 L + \beta_2 M + \beta_3 S + \varepsilon$ X_i – i-й макроекономічний показник; $\beta_{1,2,3}$ – коефіцієнти середнього рівня i-го показника при функціонуванні FRM; ε – рівень дисперсії індикатора, не обумовлений факторними змінними</p>	<p>Застосування тесту Бройша-Пагана → виявлення гетероскедастичності залишків дисперсії для більшості індикаторів</p> <p>Вибір специфікації моделі – скоригований метод найменших квадратів</p>										
<p>Період дослідження: 1985–2015 рр. Об'єкти дослідження: 41 країна світу, база даних Світового банку</p>											
<p>Результати оцінювання впливу FRM на макроекономічні показники (фрагмент)</p>											
Індикатори	Середній рівень показника			Індикатори	Критерій FRM						
	L	M	S		f	r	m	a	b	e	l
$D_{ВВП}$	30,30***	35,68***	37,10***	$D_{ВВП}$	S(↑)	M(↑)	M(↑)	L(↑)	S(↑)	S(↑)	M(↑)
CT_B	2,15***	58,01***	58,24***	T_B	S(↑)	L(↑)	M(↑)	S(↑)	M(↑)	S(↑)	M(↑)
$ПН_{ВВП}$	18,54***	22,33***	20,98***	$ПН_{ВВП}$	S(↑)	S(↑)	L(↑)	L(↑)	M(↑)	S(↑)	M(↑)
$ДС_{ВВП}$	19,22***	19,49***	19,20***	$ДС_{ВВП}$	S(↓)	L(↓)	L(↓)	S(↓)	S(↓)	M(↓)	L(↓)
$ББ_{ВВП}$	-1,82***	-1,58***	-2,65***	$ББ_{ВВП}$	S(↑)	L(↑)	L(↑)	M(↑)	S(↑)	M(↑)	L(↑)
$ПП_{ВВП}$	1,70***	3,26***	1,93***	$ДБ_{ВВП}$	L(↓)	L(↓)	L(↓)	L(↓)	L(↓)	M(↓)	L(↓)
...
*** – значимість 99%				↑ – оптимальним є max рівень показника; ↓ – min							

Рисунок 5 – Методологічне та емпіричне обґрунтування вибору оптимальної моделі організації системи фіскальних правил у країні

За результатами оцінювання впливу різних моделей FRM на цільові критерії доведено доцільність переходу з однієї моделі на іншу залежно від фази економічного циклу та запропоновано наступну послідовність заходів щодо запровадження відповідної моделі FRM:

1) при переході до моделі S: наявність фіскальних правил → можливість скасування → зовнішній моніторинг дотримання → формалізація процедури виконання → поширення → обмеження дії;

2) при переході до моделі M: обмеження дії фіскальних правил → можливість скасування → поширення фіскальних правил → рівень регламентації → наявність фіскальних правил → зовнішній моніторинг дотримання правил → формалізація процедури виконання;

3) при переході до моделі L: зовнішній моніторинг дотримання правил → наявність фіскальних правил → рівень регламентації → формалізація процедури виконання можливість → скасування фіскальних правил → обмеження дії.

Враховуючи емпірично підтверджений (на даних 41 країни світу) позитивний вплив запровадження системи фіскальних правил на результати виконання бюджету та динаміку показників соціально-економічного розвитку країни, важливого значення набуває розробка оптимальної системи фіскальних правил для України. У роботі здійснено аналіз Основних напрямків бюджетної політики за 1996–2017 рр. (як прототипу фіскальних правил) з точки зору їх змістовного наповнення та фактичного дотримання, виявлено систематичні порушення встановлених обмежень та фрагментарність під час планування бюджетної політики. Узагальнено успішні практики запровадження фіскальних правил країн-членів Європейського Союзу, імплементації європейськими країнами післякризового Фіскального договору, механізми використання автоматичних інструментів корекції відхилень фіскальних обмежень від середньострокових цілей, підходи до формування наглядових фіскальних органів. Все це створило наукове підґрунтя для розробки пропозицій щодо реформування системи фіскальних правил в Україні (рис. 6) на засадах моделі жорсткого регулювання (відповідно до кризової стадії економічного циклу). Запропоновані механізми запровадження фіскальних правил в частині державного боргу, бюджетного балансу та обмеження бюджетних витрат уточнюють рівень регламентації фіскальних правил, умови поширення, формалізують процедури виконання та зовнішнього моніторингу, можливості скасування та обмеження дії правил, що сприятиме підвищенню послідовності та ефективності національної бюджетної політики.

У п'ятому розділі дисертації **“Розвиток системи фінансового вирівнювання в Україні з урахуванням міжнародних та національних тенденцій у сфері реформування сектору публічних фінансів”** запропоновано критерій оцінювання ефективності системи фінансового вирівнювання, визначено фактори, що зменшують та посилюють нерівномірність розподілу доходів місцевих бюджетів в Україні, розвинуто науково-методичний інструментарій класифікації систем фінансового вирівнювання, розроблено організаційно-функціональні засади удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні.

У роботі досліджено генезис розвитку системи фінансового вирівнювання в Україні, проаналізовано переваги та недоліки запровадження горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, відмови від вирівнювання за видатками та інших заходів реформування цієї системи.

З метою оцінювання ефективності системи фінансового вирівнювання в Україні розроблено індикатор еквалізаційного ефекту, який розраховується як співвідношення коефіцієнтів Джині, обчислених на основі фактичних доходів місцевих бюджетів на душу населення з урахуванням міжбюджетних трансфертів та без їх урахування (рис. 7).

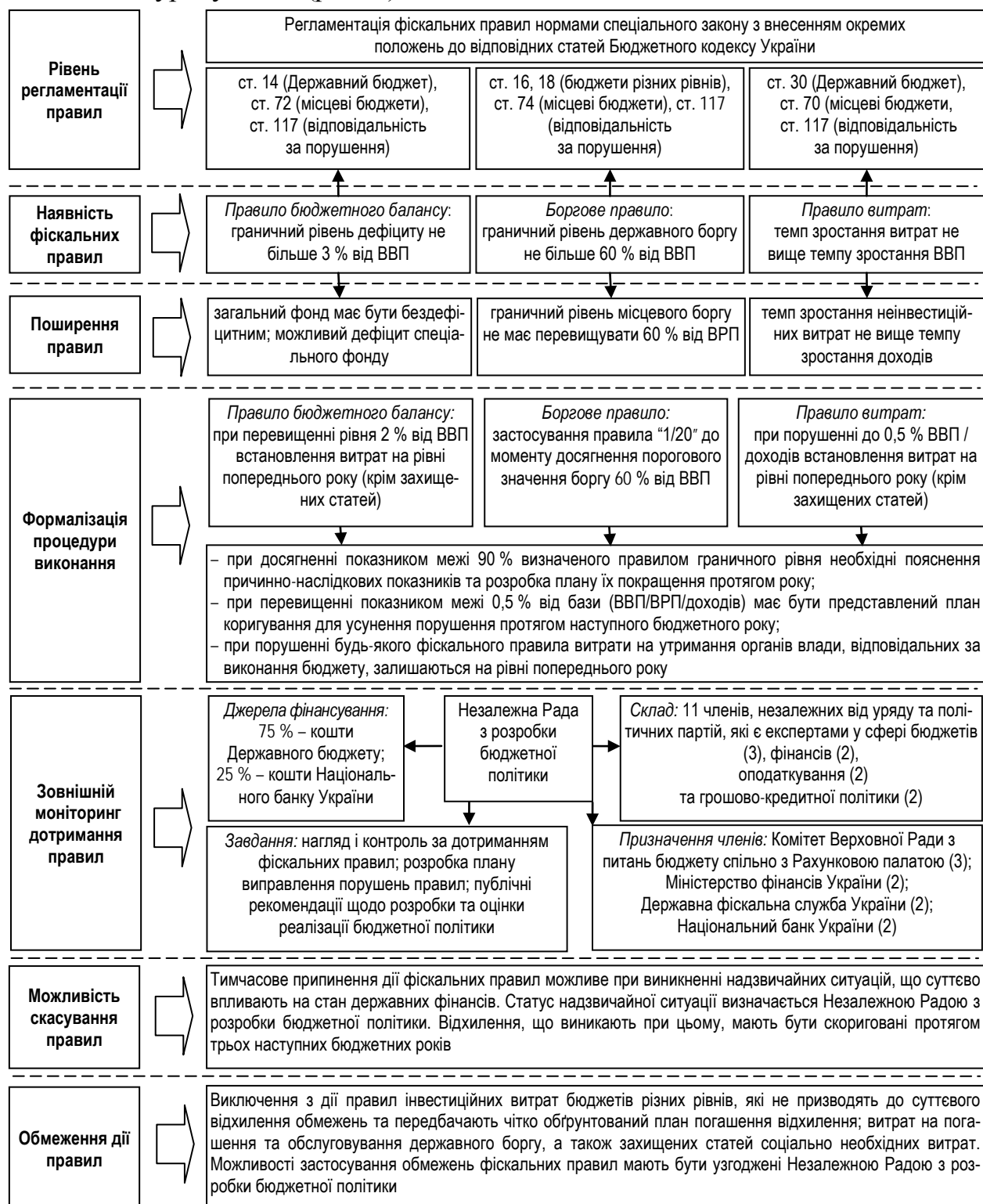

Рисунок 6 – Основні положення реформування системи фискальних правил в Україні

Рисунок 7 – Динаміка еквалізаційного ефекту від запровадження системи фінансового вирівнювання в Україні за 2008–2017 рр., %

Проведені розрахунки свідчать про високий ступінь нерівномірності розподілу доходів місцевих бюджетів України та зниження ефективності вирівнюючих процедур за останні роки (з 79 % у 2013 р. до 25 % у 2017 р.). Для виявлення причин цієї негативної динаміки здійснено регресійний аналіз взаємозв'язку рівня еквалізаційного ефекту та факторних змінних, які відображають: рівень інвестиційної привабливості та інвестиційної активності суб'єктів підприємницької діяльності, підприємницької активності, експортну активність; ефективність робочої сили. За результатами моделювання зроблено наступні висновки:

1) факторами, що зменшують нерівномірність розподілу доходів місцевих бюджетів в Україні, є: 1) загальний рівень податкового навантаження на бізнес (зростання на 1 % забезпечує підвищення ефективності згладжування регіональних диспропорцій на 3 %); 2) позитивна динаміка золотовалютних резервів (підвищення на 6 %); 3) інвестиційна активність підприємців (підвищення на 1 %);

2) факторами, що посилюють нерівномірність розподілу доходів місцевих бюджетів в Україні, є: зростання рівня безробіття (зростання на 1 % забезпечує зниження ефективності згладжування регіональних диспропорцій на 5,6 %) та зростання вартості започаткування бізнесу (зниження на 2,1 %).

У роботі досліджено ефективність систем фінансового вирівнювання в різних країнах світу (через аналіз рівня регіональних диспропорцій, питомої ваги міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів, коефіцієнтів достатності доходів місцевих бюджетів та ін.), механізми згладжування регіональних диспропорцій (горизонтальне та вертикальне, вирівнювання доходів та витрат). Проведений аналіз склав наукове підґрунтя для кластеризації 20 країн-членів ОЕСР за усередненими значеннями індикаторів, які характеризують особливості побудови систем фінансового вирівнювання, регіональний і фінансовий роз-

виток цих країн. Це дозволило описати патерни фінансового вирівнювання залежно від рівня фінансової автономії та субсидіарності місцевих бюджетів:

1) до першого кластеру увійшли Австрія, Угорщина, Франція, Португалія, Словаччина, Греція. Патерн фінансового вирівнювання має такі особливості: високий рівень фінансової автономії місцевих бюджетів, мінімальна підтримка регіонального розвитку з боку центральних органів влади, низький та помірний обсяг трансфертів (до 6 % ВВП), мінімальні рівні видаткового навантаження на місцеві бюджети (не перевищує 30 % державного бюджету), доходного потенціалу відносно валових консолідованих доходів (не більше 20 %) та податкових надходжень до державного бюджету (до 12 %);

2) до другого кластеру увійшли: Бельгія, Чехія, Італія, Польща, Нідерланди, Норвегія, Великобританія. Специфікою цього патерну є: помірний рівень фінансової автономії та фінансової самодостатності, середній рівень видаткового навантаження на місцеві бюджети (30–65 %), високі рівні доходного податкового (до 15 %) та загального (10–25 %) потенціалів, середній та помірний (3–15 % від ВВП) обсяг міжбюджетних трансфертів;

3) до третього кластеру увійшли такі країни: Фінляндія, Німеччина, Іспанія, Швеція, США. Специфіка даного патерну полягає в наступному: високий рівень фінансової самодостатності та субсидіарності місцевих бюджетів (видатки місцевих бюджетів складають 63–100 % видатків державного бюджету), орієнтація на субсидіарність, значний обсяг делегованих повноважень на регіональний та місцевий рівні, високий рівень ефективності діяльності органів місцевого самоврядування у сфері акумулювання доходів, високий податковий (20–35 %) та загальний доходний (35–80 %) потенціали територіальних громад (забезпечується за рахунок результативності функціонування субнаціональних утворень, а не широкомасштабних трансфертів з державного бюджету);

4) до четвертого кластеру увійшли Канада та Данія. Особливостями патерну фінансового вирівнювання для країн цього кластеру є: невиправдано високий рівень децентралізації витрат, надмірне видаткове навантаження на місцеві бюджети (співвідношення видатків місцевих бюджетів до видатків державного бюджету перевищує 100 %), недостатньо високі податковий та доходний потенціали органів місцевого самоврядування, помірна диференціація регіонального розвитку (рівень індексу Джині є середнім).

Узагальнення статистичних даних, що характеризують трансформацію бюджетних відносин в Україні за 2012–2016 рр., засвідчило, що за цей період відбувся перехід від патерну з помірним рівнем фінансової автономії та самодостатності до патерну з високим рівнем фінансової незалежності та субсидіарності, тому сформована сьогодні в Україні система фінансового вирівнювання належить до складу гібридних.

У роботі розроблено організаційні (перерозподіл повноважень, зростання рівня партисипативності, врахування закордонного досвіду, моніторинг ефективності еквалізаційних процедур) та функціональні (зміна механізмів вирівнювання за доходами та видатками, використання структурних грантів) засади удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні (табл. 4).

Таблиця 4 – Організаційно-функціональні засади удосконалення системи фінансового вирівнювання в Україні

Елемент реформи	До реформування	Шляхи реформування	Очікувані результати
Організаційні елементи			
Перерозподіл повноважень	Основні повноваження у цій сфері належать МФУ	Створення спеціалізованого органу шляхом виділення зі складу двох міністерств: МФУ та Мінрегіону	Дозволить не тільки зменшити наслідки нерівномірності розвитку регіонів (недостатність фінансових ресурсів), а й усунути їх першопричину – регіональні дисбаланси
Зростання рівня партисипативності	Відсутність дієвих механізмів залучення ОМС до реалізації завдань фінансового вирівнювання	Законодавче закріплення можливості участі представників ОМС у процесі розробки рекомендацій по удосконаленню еквалізаційних процедур (досвід Іспанії)	Сприятиме більш повному врахуванню потреб субнаціональних утворень та поліпшенню ефективності фінансового вирівнювання
Врахування закордонного досвіду	Відсутній чіткий механізм врахування передових світових практик	Забезпечення рівного доступу громадян до адміністративних послуг (досвід Німеччини), використання методу стандартної вартості надання певного типу базових суспільних благ (досвід Швеції), врахування сумарного обсягу фактичних податкових надходжень від усіх регульованих податків до бази вирівнювання (досвід США)	Згладжування диспропорцій регіонального розвитку, підвищення рівня економічної свободи громадян, підвищення якості надання суспільних послуг, підвищення транспарентності та гнучкості бюджетного менеджменту
Моніторинг ефективності еквалізаційних процедур	Відсутність чітко закріплених критеріїв ефективності фінансового вирівнювання	Щорічні розрахунки ефективності еквалізаційних процедур, регулярний моніторинг волатильності цього параметра, ідентифікація причин зменшення його рівня	Згладжування диспропорцій регіонального розвитку
Функціональні елементи			
Вирівнювання за видатками	Нормативно не закріплено існування такого механізму, виділяються лише субвенції ОМС на виконання певних делегованих повноважень	Перехід до вирівнювання за видатками на основі середньої вартості стандартного набору суспільних послуг (включені лише ті послуги, що реально фінансуються з бюджету)	Дозволить спростити механізм вирівнювання за видатками та збільшити рівень транспарентності цього процесу
Вирівнювання за доходами	Горизонтальне фінансове вирівнювання на основі репрезентативної податкової системи (включає ПДФО, а для обласних бюджетів – і ППП)	Базою для горизонтального фінансового вирівнювання вважати фактичні податкові надходження від регульованих податків на душу населення	Дозволить зробити вирівнювання за доходами більш справедливим та наблизитим до реалій функціонування громад (за досвідом Швеції). У перспективі – зростання розміру реверсних дотацій з 50 до 85 % суми перевищення
Виділення структурних грантів	Механізм їх виділення в Україні відсутній	Спеціальний тип грантів, що виділяються для ОМС зі значними структурними дисбалансами	Дозволить знизити розрив між регіонами лідерами та аутсайдерами у контексті фінансового забезпечення

Умовні позначення: МФУ - Міністерство фінансів України, Мінрегіон – Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, ОМС – органи місцевого самоврядування, ПДФО – податок з доходів фізичних осіб, ППП – податок на прибуток підприємств

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми щодо розвитку відомих та розробки нових теоретико-методологічних підходів до трансформації існуючої в Україні концепції БМ з урахуванням міжнародних та національних тенденцій у сфері реформування сектору ПФ.

За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Механізмом подолання розриву між суспільними запитами до бюджетної сфери, цілями управління бюджетними ресурсами та відносинами є запровадження інтегрованої дескриптивної концепції трансформації БМ. Ця концепція, методологічно ґрунтуючись на поєднанні структурного, процесного та результатного підходів, забезпечує прозоре управління ПФ, відкритість бюджетного процесу, ефективність контролю сфери ПФ, та, в кінцевому підсумку – створює передумови для поступальної позитивної макроекономічної динаміки.

2. Відновлення суспільної довіри населення до державних структур та підвищення якості управління вимагає забезпечення транспарентності БМ, зокрема транспарентності результатів бюджетного процесу та дій суб'єктів бюджетного механізму на кожному етапі бюджетного процесу, що створює можливості для забезпечення не лише економічної транспарентності, а й політичної, громадської, процедурної та інституційної.

3. Обґрунтований вплив транспарентності БМ на якість публічного управління (на основі регресійної моделі із випадковими ефектами) дозволив формалізувати силу та напрямок впливу компонентів Індексу відкритості бюджету (за даними ОЕСР) на ключові індикатори якості публічного управління (за методикою Світового банку). Результати панельного аналізу міжнародної вибірки емпіричних даних вказують на позитивний вплив транспарентності БМ на рівень усіх індикаторів якості публічного управління. Пріоритетними напрямками забезпечення транспарентності БМ є стабільність та обґрунтованість бюджету, а також відкритість доходів бюджету.

4. З метою забезпечення позитивного впливу транспарентності БМ на розвиток сектору ПФ важливими є такі умови, як: для рівня державного боргу – високий рівень доходу на душу населення в країні та орієнтація економіки цієї країни на інноваційність (нові технології); для рівня державних доходів – високий рівень економічної свободи в країні (рівний доступ економічних суб'єктів до ресурсів, захист їх прав та свобод, забезпечення конкуренції в економіці тощо); для рівня державних витрат – орієнтація економічної політики цієї країни на ефективність (транспарентність стимулює розширення кола суспільних запитів на бюджетне фінансування нових потреб). Для країн, економіка яких базується переважно на використанні факторів виробництва, відкритість бюджету стимулює зменшення державних витрат, оскільки мінімізує можливості корупційних дій та стимулює дію ринкових механізмів розподілу ресурсів.

5. Транспарентність БМ на місцевому рівні слід оцінювати через вимірювання (з подальшим інтегральним узагальненням) розривів між фактичним та

максимально можливим рівнями скоригованих експертних бальних багатокри-теріальних оцінок щодо доступності інформації про місцеві бюджети, наявності та періодичності публікації бюджетних документів, повноти розкриття бюджетних показників, розкриття інформації про активи у розпорядженні органів місцевого самоврядування, громадської участі у бюджетному процесі.

6. Реалізація реформ сектору ПФ вимагає формування такої системи фіскальної децентралізації, яка б дозволяла забезпечити ефекти на субнаціональному рівні (область, місто, територіальна громада) щодо зростання доходів та розширення можливостей фінансування потреб місцевого розвитку, та призвела до приросту ВВП.

7. Обґрунтування залежності динаміки ВВП на душу населення від рівнів децентралізації доходів та витрат, а також збалансованості управління ними на субнаціональному рівні з урахуванням макроекономічних умов розвитку країни, її інвестиційного та людського потенціалу, відкритості економіки дозволяє кількісно оцінити граничні рівні різних типів децентралізації, при яких досягається найвищий рівень економічного зростання для країн з різним рівнем економічного розвитку та фіскальної децентралізації в цілому. Так, граничний рівень децентралізації витрат, при якому досягається максимальне значення ВВП на душу населення, для всієї вибірки країн дорівнює 1,38 %, для децентралізації доходів підтверджено статистично значимий лінійний зв'язок, що свідчить про доцільність інтенсифікації цих процесів.

8. Мінімальне значення рівня децентралізації доходів в середньому для всіх регіонів України, при перевищенні якого рівень валового регіонального продукту починає зростати, становить 34,20 %. Побудова моделі для 25 регіонів України за 2008–2016 рр. (з урахуванням адміністративно-територіальних змін внаслідок військово-політичного конфлікту на Сході України) підтвердила необхідність подальшого нарощення рівня децентралізації доходів для забезпечення економічного зростання.

9. На основі моделювання причинно-наслідкових зв'язків між рівнями децентралізації доходів і витрат та системою індикаторів, які характеризують різні напрямки розвитку країн світу, формалізовано умови та обмеження ефективного запровадження процесу фіскальної децентралізації. До таких умов слід віднести високий рівень урбанізації в країні та державного боргу, нерівномірність розподілу доходів у суспільстві. Основними обмеженнями виявилися: для рівня децентралізації витрат – високий рівень військових витрат та витрат на кінцеве споживання, платежі за використання об'єктів інтелектуальної власності, високий рівень податкового навантаження; для рівня децентралізації доходів – високий рівень витрат на кінцеве споживання, військових витрат, відкритості економіки.

10. Ефективність застосування фіскальних правил визначається не лише відповідними фіскальними обмеженнями, а й більш широким комплексом параметрів, що включає зокрема: наявність фіскальних правил у розрізі їх типів; наявність наднаціональних правил; наявність додаткових національних правил; загальна кількість фіскальних правил. Проведене економіко-математичне моде-

лювання засвідчило, що для всіх типів фіскальних правил, окрім правила бюджетних витрат, такий вплив виявився позитивним. Так, зокрема, в країнах, які застосовують відповідні фіскальні правила, збалансованість бюджету вища на 1,2 % до ВВП, рівень державного боргу є нижчим на 7,11 % до ВВП, показник бюджетних доходів є вищим на 1,43 % до ВВП, порівняно з країнами, які не застосовують відповідного правила.

11. Вибір моделі організації системи фіскальних правил в країні слід здійснювати залежно від фази економічного циклу та враховувати емпірично-обґрунтовану послідовність заходів при переході від однієї моделі до іншої. Модель жорсткого регулювання доцільно застосовувати під час спаду та кризових стадій економічного циклу; модель помірною втручання – в періоди стабілізації економіки; модель ліберальних обмежень – на етапі підйому.

12. Система фіскальних правил в Україні повинна базуватися на засадах моделі жорсткого регулювання (відповідно до кризової стадії економічного циклу) та перегляді механізму регламентації фіскальних правил, умов поширення, формалізації процедури виконання та зовнішнього моніторингу, можливості скасування та обмеження дії правил, що сприятиме підвищенню послідовності та ефективності національної бюджетної політики.

13. Для оцінювання ефективності системи фінансового вирівнювання в Україні слід застосовувати індикатор еквалізаційного ефекту, який розраховується як співвідношення коефіцієнтів Джині, обчислених на основі фактичних доходів місцевих бюджетів на душу населення з урахуванням міжбюджетних трансфертів та без їх урахування. Проведені розрахунки засвідчили високий ступінь нерівномірності розподілу доходів місцевих бюджетів України та зниження ефективності вирівнювальних процедур в останні роки (з 79 % у 2013 р. до 25 % у 2017 р.).

14. У контексті реформування системи фінансового вирівнювання в Україні доцільно враховувати особливості регіонального і фінансового розвитку країни, методичним підґрунтям якого слугують виокремлені на основі кластеризації країн патерни фінансового вирівнювання залежно від рівня фінансової автономії та субсидіарності місцевих бюджетів. Перегляд діючої системи фінансового вирівнювання в Україні потребує запровадження організаційних (перерозподіл повноважень, зростання рівня партисипативності, врахування закордонного досвіду, моніторинг ефективності еквалізаційних процедур) та функціональних (зміна механізмів вирівнювання за доходами та видатками, використання структурних грантів) трансформацій БМ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Винниченко Н. В., Васильєва Т.А. Бюджетні інструменти управління інноваційним розвитком / Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку : монографія / [за заг. ред. Т. А. Васильєвої, В. Г. Борнос.] – Суми : Сум-

ДУ, 2009. – С. 200-215 (0,52 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено роль місцевих бюджетів у фінансуванні інноваційного розвитку* (0,25 друк. арк.)

2. Винниченко Н. В., Васильєва Т. А. Формування рейтингу ефективності інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць / Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку міста : монографія: у 2 т. Т. 1. Системний підхід до інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку міста / [за заг. редакцією д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук Т. А. Васильєвої]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – С. 233-242 (0,35 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено роль бюджетів у забезпеченні місцевого розвитку* (0,01 друк. арк.).

3. Винниченко Н. В., Васильєва Т. А. Управління видатками місцевих бюджетів розвитку в контексті інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку міста / Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку міста : монографія: у 2 т. Т. 2. Інструменти інвестиційного забезпечення соціально-економічного розвитку міста / [за заг. редакцією д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук Т. А. Васильєвої]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – С. 72-80 (0, 35 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено інструменти управління видатками місцевих бюджетів* (0,01 друк. арк.).

4. Фролов С.М., Винниченко Н. В., Козолуп І.Ф., Стрельченко О.Ю. Інвестиційне забезпечення соціального розвитку Сумщини / Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку Сумщини : монографія за заг. ред. д.е.н., проф., Т. А. Васильєвої. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. С. 38-63 (2,04 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено бюджетні інструменти управління місцевим соціальним розвитком* (0,5 друк. арк.).

5. Винниченко Н.В., Луняков О.В., Есманов О. М., Соколенко Л.Ф. Формування системи раннього повідомлення про виникнення дисбалансів у фінансовому секторі економіки // Держава, підприємства та банки в системі антикризового управління: монографія / за ред. д.е.н., проф., Т. А. Васильєвої, к.е.н. О. Б. Афанасьєвої. Суми : «Ярославна», 2013. С. 131-142 (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено ознаки виникнення дисбалансів у секторі ПФ* (0,01 друк. арк.).

6. Винниченко Н. В. Проблеми участі громадськості у бюджетному процесі м. Сум. Problems of social and economic development of business: монографія за заг. ред. проф. С. І. Дробязко. Канада : Монреаль, 2014. С. 366-371 (0,36 друк. арк.).

7. Винниченко Н. В. Проблеми реалізації контролінгу в умовах антикризового управління // Формування механізму стійкого розвитку економіки: теорія та практика: колективна монографія / за заг. ред. колективу авторів. Дніпропетровськ: «ФОП Дробязко С.І.», 2014. С. 370-380 (0,42 друк. арк.).

8. Винниченко Н. В. Система управління бюджетом: наукові основи, сучасні тенденції, світовий досвід : монографія за заг. ред. Н.В. Винниченко. Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 374 (16,51 друк. арк.).

Публікації у наукових фахових виданнях України з економіки

9. Винниченко Н.В., Васильєва Т.А. Сучасні проблеми реформування місцевих бюджетів в Україні. Економіка: проблеми теорії та практики (*Google Scholar*). 2009. Вип. 249. Том VI. С. 1431-1436 (0,42 друк. арк.). *Особистий внесок: виділено передумови реформування місцевих бюджетів* (0,25 друк. арк.).

10. Винниченко Н. В., Шевченко Н. В. Сучасний стан розвитку державного внутрішнього контролю в Україні. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури (*Google Scholar*). 2010. Вип. 28. С. 26-29 (0,36 друк. арк.). *Особистий внесок: виділено проблеми контролю у секторі ПФ* (0,12 друк. арк.).

11. Винниченко Н. В., Шевченко Н. В. Особливості функціонування системи контролю бюджетних програм. Вісник Львівської комерційної академії. Серія : Економічна (*Google Scholar*). 2011. Вип. 26. С. 89-96 (0,40 друк. арк.). *Особистий внесок: виділено пріоритети контролю бюджетних програм* (0,15 друк. арк.).

12. Винниченко Н. В. Проблеми внутрішнього контролю нематеріальних активів. Ефективна економіка (*Index Copernicus*). 2012. №2. Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1666> (0,50 друк. арк.).

13. Винниченко Н. В. Проблеми реформування бюджетних відносин в Україні. Ефективна економіка (*Index Copernicus*). 2014. №3. Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2851> (0,60 друк. арк.).

14. Винниченко Н. В. Проблеми інформаційного наповнення системи контролінгу в управлінні бюджетними ресурсами. Ефективна економіка (*Index Copernicus*). 2014. №5. Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3036> (0,38 друк. арк.).

15. Винниченко Н. В., Есманов О. М. Оцінка стану фінансової безпеки в Україні. Економічний часопис-XXI (*Scopus*). 2014. № 3-4 (2). С.47-50 (0,42 друк. арк.). *Особистий внесок: оцінено стан бюджетної безпеки в Україні* (0,15 друк. арк.).

16. Винниченко Н. В. Вітчизняний та зарубіжний досвід формування системи управління бюджетом. Економічний простір (*Index Copernicus*). 2015. №104. С. 147-162 (0,51 друк. арк.).

17. Винниченко Н. В. Узагальнення та розвиток категоріально-понятійного апарату системи управління бюджетом. Вісник Української академії банківської справи (*Index Copernicus*). 2015. №2 (39). С. 3-12 (0,48 друк. арк.).

18. Винниченко Н. В. Концептуальні засади формування системи управління бюджетом. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка (*Google Scholar*). 2015. №10/1. Том 23. С. 3-12 (0,45 друк. арк.).

19. Винниченко Н. В. Концептуальні засади бюджетної прозорості. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України (*Index Copernicus*). 2015. Вип. 42. С. 69-79 (0,51 друк. арк.).

20. Винниченко Н. В. Проблеми формування категоріально-понятійного апарату за оптимального розподілу фінансових ресурсів в умовах децентралізації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету (*Index*

Copernicus). 2016. Серія: «Економіка і менеджмент». Вип. №22. С. 118-121 (0,42 друк. арк.).

21. Винниченко Н. В. Проблеми визначення сутності поняття система управління бюджетом. Причорноморські економічні студії (*Index Copernicus*). 2017. Вип.18. С. 140-145 (0,40 друк. арк.).

22. Винниченко Н. В. Основи формування моделі управління бюджетом. Причорноморські економічні студії (*Index Copernicus*). 2017. Вип. 20. С. 92-96 (0,39 друк. арк.).

23. Винниченко Н. В. Оцінка впливу фіскальних правил на бюджетний процес. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету (*Index Copernicus*). 2017. Серія: «Економіка і менеджмент». №27. Частина 2. С. 93-96 (0,38 друк. арк.).

24. Винниченко Н. В. Проблеми забезпечення транспарентності бюджетного процесу в Україні. Бізнес-навігатор (*Index Copernicus*). 2017. Вип. №3 (42). С. 127-133 (0,46 друк. арк.).

25. Винниченко Н.В. , Люльов О.В. Аналіз впливу договору про стабільність, координацію і управління в економічному і валютному союзі на використання фіскальних правил в країнах ЄС. Фінансові дослідження. 2017. – № 2 (3). Режим доступу: <http://fr.stu.cn.ua/tmppdf/83.pdf> (0,55 друк. арк.) *Особистий внесок: проаналізовано умови фіскального договору (0,25 друк. арк.)*.

26. Винниченко Н.В., Люльов О.В. Міжнародний досвід використання фіскальних правил в контексті макроекономічної стабільності. Фінансові дослідження. 2017. №1(2). Режим доступу: <http://fr.stu.cn.ua/tmppdf/81.pdf> (0,60 друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано міжнародний досвід застосування фіскальних прави (0,40 друк. арк.)*.

27. Винниченко Н. В. Особливості становлення в Україні нормативного забезпечення системи управління бюджетом. Вісник Одеського національного університету (*Index Copernicus*). 2017. Том 22. Випуск 12(65). С. 212-216 (0,42 друк. арк.).

28. Винниченко Н. В. Оптимізація рівня фіскальної децентралізації в контексті реформування сектору публічних фінансів: світовий контекст. Вісник СумДУ. Серія «Економіка». 2017. №1. С.7-11 (0,35 друк. арк.).

29. Винниченко Н. В. Становлення та сучасний стан розвитку системи фінансового вирівнювання в Україні. Вісник СумДУ. Серія «Економіка». 2017. №2. С.7-13 (0,47 друк. арк.).

Публікації у зарубіжних наукових журналах

30. Vynnychenko N. Budget transparency: the problems of defining. European Journal of Economics and Management Sciences (Google Scholar). 2015. №4. P. 21-24 (0,38 друк. арк.).

Статті в інших наукових журналах

31. Vynnychenko N., Majewska U. Evaluation of business ethics for the formation of public finance. Business Ethics and Leadership (*UlrichsWeb*). 2017.

Issue 1. P. 40-45 (0,36 друк. арк.). Особистий внесок: досліджено проблеми транспарентності сектору ПФ (0,18 друк. арк.).

32. Vynnychenko N., Fomina J. Fiscal transparency: cross-country comparisons. *Business Ethics and Leadership (UlrichsWeb)*. 2017. Issue 2. P. 39-46 (0,45 друк. арк.). *Особистий внесок: формалізовано взаємозв'язок бюджетної транспарентності та якості державного управління* (0,30 друк. арк.).

33. Винниченко Н. В. Фінансова децентралізація: виклики та можливості. НДО-Інформ. (*Google Scholar*). 2017. №1(53). С. 11-13. (0,18 друк. арк.).

34. Винниченко Н. В. Публічний аудит як елемент системи бюджетного контролю. Державне управління: удосконалення та розвиток (*Index Copernicus*). 2015. №5. Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=854> (0,40 друк. арк.).

Публікації у збірниках матеріалів конференцій

35. Винниченко Н. В. Проблеми визначення економічної сутності контролю за використанням бюджетних ресурсів. Стратегія розвитку національної економіки в умовах зміни ролі і місця людини в системі суспільного виробництва : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 5 жовтня 2009 р.). Харків, 2009. С. 15-18 (0,12 друк. арк.)

36. Винниченко Н. В., Шевченко Н. В. Проблеми формування системи контролю виконання бюджетних програм. Стратегія розвитку України в глобальному середовищі : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (м. Сімферополь, 13-15 листопада 2009 р.). Сімферополь, 2009. С. 32-33 (0,10 друк. арк.). *Особистий внесок: виокремлено напрямки реформування системи контролю в бюджетній сфері* (0,05 друк. арк.).

37. Винниченко Н. В., Шевченко Н. В. Проблеми та стан функціонування внутрішнього фінансового контролю в органах виконавчої влади. Сучасні проблеми глобальних процесів у світовій економіці : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 4 листопада 2010 р.). Київ, 2010. С. 128-129 (0,07 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено проблеми функціонування системи фінансового контролю в бюджетній сфері* (0,03 друк. арк.).

38. Винниченко Н. В. Проблеми впровадження аудиту адміністративної діяльності у вітчизняну практику. Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 27-28 травня 2010 р.). Суми, 2010. С. 50-52 (0,10 друк. арк.).

39. Винниченко Н. В. Контроль керівника в системі внутрішнього аудиту. Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: збірник тез доповідей IX Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 25 березня 2011 р.). Київ, 2011. С. 159-161 (0,10 друк. арк.).

40. Винниченко Н. В. Проблеми визначення економічної сутності контролінгу та сфери його впровадження. Сучасна наука в мережі інтернет: збірник тез доповідей 7 Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 22-24 лютого 2011 р.). Київ, 2011. С. 13-15. (0,09 друк. арк.).

41. Винниченко Н. В. Вимоги до кадрового забезпечення системи внутрішнього контролю. Ключевые вопросы в современной науке : матеріали 9

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Софія, 17-25 квітня 2013). Софія, 2013. С. 9-12 (0,11 друк. арк.).

42. Винниченко Н. В. Сучасні проблеми бюджетного планування. Світова економіка XXI століття: фактори впливу на стан і розвиток економічних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28 лютого 2014 р.). Львів, 2014. С. 26-28 (0,10 друк. арк.).

43. Винниченко Н. В. Проблеми нормативного забезпечення бюджетного планування. Економіка – погляд у майбутнє. Тенденції інноваційного розвитку економіки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 25-26 квітня 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. Частина III. С. 101-103 (0,10 друк. арк.).

44. Винниченко Н. В. Проблеми використання бюджету як інструменту антикризового управління. Перспективи розвитку фінансової системи: економічні та інноваційні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції м. Дніпропетровськ, 30-31 травня 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 88-89 (0,08 друк. арк.).

45. Винниченко Н. В. Особливості контролінгу бюджетних ресурсів в умовах кризи. Формирование научно-образовательной политики : матеріали міжнародної конференції (м. Київ, 31 травня 2014 р.). Київ, 2014. С. 39-40 (0,08 друк. арк.).

46. Винниченко Н. В. Формування системи управління бюджетом: закордонний досвід. Пріоритети нової економіки знань в XXI сторіччі : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 24-25 грудня 2015 р.). Дніпропетровськ, 2015. С. 82-84 (0,11 друк. арк.).

47. Винниченко Н. В. Засади і принципи вибору та функціонування моделі управління бюджетом. Розвиток підприємництва, бухгалтерського обліку та фінансів в умовах інтеграційних процесів : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 10-11 листопада 2017 р.). Київ, 2017. С. 32-35 (0,11 друк. арк.).

48. Винниченко Н. В. Аналіз стану забезпечення бюджетної транспарентності в Україні. Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет конференції (м. Полтава, 26 жовтня 2017 р.). Полтава, 2017. С. 369-371 (0,10 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Винниченко Н. В. Трансформація бюджетного менеджменту в умовах реформування сектору публічних фінансів в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Сумський державний університет, Суми, 2018.

Дисертаційна робота присвячена розробці теоретико-методологічних засад та методичного інструментарію трансформації існуючої в Україні концепції бюджетного менеджменту з урахуванням міжнародних та національних тенде-

нцій у сфері реформування сектору публічних фінансів. У роботі розроблено інтегровану дескриптивну концепцію трансформації бюджетного менеджменту, розвинуто концептуальні засади забезпечення транспарентності бюджетного менеджменту, удосконалено методологію визначення пріоритетних напрямків її забезпечення та оцінювання на місцевому рівні, розроблено методологію та методичний інструментарій обґрунтування залежності динаміки ВВП на душу населення від різних типів та рівнів фіскальної децентралізації, формалізовано умови та обмеження ефективного її запровадження, розроблено науково-методичне забезпечення обґрунтування доцільності застосування фіскальних правил та побудови оптимальної їх системи, формалізовано патерни системи фінансового вирівнювання, розроблено організаційно-функціональні засади її удосконалення в Україні.

Ключові слова: бюджетний менеджмент, транспарентність, публічні фінанси, реформи, децентралізація доходів, децентралізація витрат, фіскальні правила, фінансове вирівнювання, економічне зростання, якість публічного управління.

АННОТАЦІЯ

Винниченко Н. В. Трансформація бюджетного менеджмента в умовах реформування сектора публічних фінансов в Україні. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Сумский государственный университет, Сумы, 2018.

Диссертационная работа посвящена разработке теоретико-методологических основ и методического инструментария трансформации существующей в Украине концепции бюджетного менеджмента с учетом международных и национальных тенденций в сфере реформування сектора публичных финансов.

Разработана интегрированная дескриптивная концепция трансформации бюджетного менеджмента как механизм преодоления разрыва между общественными запросами к бюджетной сфере и целями управления бюджетными ресурсами и отношениями. Базируясь на принципах структурного, процессного и результатного подходов концепция обеспечивает прозрачное управление публичными финансами и эффективность контроля сферы публичных финансов.

Усовершенствованы концептуальные основы обеспечения транспарентности бюджетного менеджмента, которые включают в себя транспарентность не только результатов бюджетного процесса, но и действий субъектов бюджетного механизма на каждом этапе бюджетного процесса.

Эмпирически подтверждены приоритетные направления обеспечения транспарентности бюджетного менеджмента: стабильность и обоснованность бюджета, открытость доходов бюджета. Условиями позитивного влияния транспарентности бюджетного менеджмента на развитие сектора публичных финансов являются: для уровня государственного долга – высокий уровень доходов на

душу населения и ориентация экономики на инновационность; для уровня государственных доходов – высокий уровень экономической свободы; для уровня государственных затрат – ориентация экономической политики на эффективность.

Разработаны методология и методический инструментарий обоснования зависимости динамики ВВП на душу населения от разных типов и уровней фискальной децентрализации. Граничный уровень децентрализации затрат, при котором максимизируется ВВП на душу населения, для выборки стран определен на уровне 1,38 %, а для децентрализации доходов подтверждена статистически значимая линейная связь, что свидетельствует о целесообразности интенсификации этого процесса. Условиями эффективного внедрения процесса фискальной децентрализации являются: высокий уровень урбанизации и государственного долга, неравномерность распределения доходов в обществе; ограничениями: для децентрализации затрат – высокий уровень военных затрат и затрат на конечное потребление, высокий уровень налоговой нагрузки, для децентрализации доходов – высокий уровень открытости экономики.

Эмпирически выявлены условия и последовательность мероприятий по выбору оптимальной модели организации системы фискальных правил (либеральных ограничений, умеренного вмешательства и жёсткого регулирования). С целью повышения последовательности и эффективности бюджетной политики обоснована концепция реформирования системы фискальных правил в Украине. Для оценивания эффективности системы финансового выравнивания обоснована целесообразность применения индикатора эквализационного эффекта. Проведенные расчеты свидетельствуют о высокой степени неравномерности распределения доходов местных бюджетов в Украине и низкой эффективности процедур финансового выравнивания в Украине. Формализованы паттерны организации системы финансового выравнивания с учетом уровня финансовой автономии и субсидиарности местных бюджетов. Обоснован ряд организационных и функциональных трансформаций бюджетного менеджмента с целью пересмотра действующей практики финансового выравнивания в Украине.

Ключевые слова: бюджетный менеджмент, транспарентность, публичные финансы, реформа, децентрализация доходов, децентрализация затрат, фискальные правила, финансовое выравнивание, экономический рост, качество публичного управления.

SUMMARY

Vinnichenko N. V. Transformation of budget management in conditions of reforming the public finance sector in Ukraine. – The manuscript.

The dissertation for reception of scientific degree of doctor of economic science on speciality 08.00.08 – Money, finance and credit. – Sumy State University, Sumy, 2018.

Dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological foundations and practical tools for transformation of the current concept of budget

management in Ukraine taking into account international and national trends in the reform of the public finance sector. In the research the integrated descriptive concept of budget management transformation is developed, frame-work for ensuring budget transparency is proposed, methodology for identifying priority areas for ensuring budget transparency and its evaluation at the local level is researched, methodology for justifying the dependence of GDP per capita dynamics on different types and levels of fiscal decentralization is proved, conditions and limitations of the effective implementation of the fiscal decentralization are determined, methodological support for applying fiscal rules and the construction of an optimal system of fiscal rules in the country is formalized, patterns of financial equalization system construction are determined, organizational and functional principles of improving the financial equalization system in Ukraine are developed.

Key words: budget management, transparency, public finance, reform, decentralization of revenues, decentralization of costs, fiscal rules, financial equalization, economic growth, quality of public administration.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Васильєва Тетяна Анатоліївна.

Підписано до друку 07.05.2018.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 1,9.
Гарнітура Times. Тираж 120 пр. Вид. № 21.

Віддруковано у видавництві «Ярославна»,”
40030, м. Суми, вул. Горького, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 332 від 09.02.2001 р.